Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

До захисту допущено кафедрою міжнародних економічних відносин та логістики протокол №____ від _____

завідувач кафедри _____ Анна ЗАЙЦЕВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

(тема роботи)

Спеціальність (спеціалізація) 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма Міжнароді екорномічні відносини

Здобувач _____ Федір ПЯТОВ

Науковий керівник _____ Лариса ГРИГОРОВА-БЕРЕНДА

Харків – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та логістики

Зайцева А.С.

_____

«____» _____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

_____ПЯТОВУ Федору Станіславовичу_____

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Розвиток міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом»
Керівник роботи: Григорова-Беренда Лариса Іванівна, кандидат економічних наук, доцент.
затверджені наказом по університету від 14.11.2025 р № 4001-5/4122
2. Строк подання студентом роботи 16.05.2026 р.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативно-правові акти України; міжнародні нормативно-правові акти у сфері регулювання торгівлі послугами; положення Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS); Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом; статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України та Eurostat щодо міжнародної торгівлі послугами; аналітичні матеріали Світової організації торгівлі, UNCTAD, OECD, Європейської Комісії та інших міжнародних організацій; наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблематики міжнародної торгівлі послугами, європейської інтеграції та розвитку міжнародних економічних відносин; матеріали галузевих асоціацій щодо розвитку ІТ-послуг і цифрової торгівлі; інтернет-ресурси.
4. Перелік питань, які потрібно розробити:
- розкрити сутність міжнародної торгівлі послугами та визначити її роль у системі міжнародних економічних відносин;

- узагальнити теоретичні підходи та фактори розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації;
- охарактеризувати інституційно-правові засади регулювання торгівлі послугами між Україною та ЄС;
- проаналізувати динаміку та структуру міжнародної торгівлі послугами України;
- оцінити сучасний стан та тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом;
- визначити перспективи та напрями розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС.

5. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Підготовка 1 розділу
2.	Підготовка 2 розділу
3	Висновки
4	Оформлення списку джерел
5	Підготовка наукової публікації
6	Остаточне оформлення роботи відповідно до вимог

6. Дата видачі завдання 01.12.2025

Студент _____ Пятов Ф.С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Григорова-Беренда Л.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Пятов Ф.С. Розвиток міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом: кваліфікаційна робота бакалавра. [Рукопис]. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. 84 с.

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню теоретичних, інституційно-правових та аналітичних аспектів розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом. У роботі розкрито сутність міжнародної торгівлі послугами як складової системи міжнародних економічних відносин, визначено її особливості порівняно з торгівлею товарами, охарактеризовано способи постачання послуг відповідно до положень GATS, а також узагальнено теоретичні підходи до пояснення розвитку торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації.

Особливу увагу приділено аналізу інституційно-правових засад регулювання торгівлі послугами між Україною та ЄС, зокрема ролі Світової організації торгівлі, Генеральної угоди про торгівлю послугами, acquis communautaire Європейського Союзу та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У роботі проаналізовано динаміку та структуру міжнародної торгівлі послугами України, визначено сучасний стан торгівлі послугами між Україною та ЄС, а також виявлено основні тенденції, пов'язані зі зростанням ролі цифрових і комп'ютерних послуг, трансформацією транспортно-логістичних сервісів та посиленням значення ділових і професійних послуг.

За результатами дослідження обґрунтовано перспективні напрями розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом. На основі матриці пріоритетів визначено, що найбільший потенціал мають комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові й професійні сервіси, цифрова торгівля та електронна комерція, транспортно-логістичні, освітні й креативні послуги. Запропоновано напрями посилення позицій України на європейському ринку послуг, зокрема розвиток людського капіталу, цифрової інфраструктури, регуляторної адаптації до норм ЄС, модернізацію логістики та підтримку експортоорієнтованих сервісних компаній.

Ключові слова: міжнародна торгівля послугами, Україна, Європейський Союз, міжнародні економічні відносини, цифрові послуги, IT-послуги, транспортно-логістичні послуги, GATS, acquis communautaire, європейська інтеграція.

ABSTRACT

Piatov F.S. Development of international trade in services between Ukraine and the European Union: Bachelor's thesis. [Manuscript]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2026. 84 p.

The bachelor's thesis is devoted to the study of theoretical, institutional, legal, and analytical aspects of the development of international trade in services between Ukraine and the European Union. The paper examines the essence of international trade in services as a component of the system of international economic relations, identifies its specific features compared with trade in goods, characterizes the modes of supply of services under the GATS framework, and summarizes theoretical approaches to explaining the development of trade in services under globalization and digitalization.

Particular attention is paid to the institutional and legal framework regulating trade in services between Ukraine and the EU, including the role of the World Trade Organization, the General Agreement on Trade in Services, the acquis communautaire of the European Union, and the EU–Ukraine Association Agreement. The thesis analyzes the dynamics and structure of Ukraine's international trade in services, assesses the current state of trade in services between Ukraine and the EU, and identifies key trends related to the growing role of digital and computer services, the transformation of transport and logistics services, and the increasing importance of business and professional services.

Based on the results of the study, the thesis substantiates priority directions for the development of international trade in services between Ukraine and the European Union. Using a priority matrix, the study identifies computer and information services, business and professional services, digital trade and e-commerce, transport and logistics services, as well as educational and creative services as the most promising areas. The paper proposes directions for strengthening Ukraine's position in the European services market, including the development of human capital, digital infrastructure, regulatory approximation to EU norms, logistics modernization, and support for export-oriented service companies.

Keywords: international trade in services, Ukraine, European Union, international economic relations, digital services, IT services, transport and logistics services, GATS, acquis communautaire, European integration.

ЗМІСТ

Вступ **6**

Розділ 1. Теоретико-методичні основи розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС **10**

1.1. Сутність та особливості міжнародної торгівлі послугами у системі міжнародних економічних відносин 10

1.2. Теоретичні підходи та фактори розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації 17

1.3. Інституційно-правові засади регулювання торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом 24

Висновки до першого розділу 35

Розділ 2. Сучасні тенденції та перспективи розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС **38**

2.1. Динаміка та структура зовнішньої торгівлі послугами України 38

2.2. Сучасний стан розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС 49

2.3. Перспективи та напрями розвитку торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом 60

Висновки до другого розділу 69

Висновки **72**

Список використаних джерел **75**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку системи міжнародних економічних відносин характеризується поглибленням процесів глобалізації, цифровізації та міжнародної економічної інтеграції, що супроводжується трансформацією структури світової торгівлі. У таких умовах міжнародна торгівля послугами перетворюється на один із ключових сегментів світового господарства, оскільки саме сектор послуг забезпечує формування значної частини глобальної доданої вартості, стимулює розвиток цифрової економіки та сприяє інтеграції держав у міжнародні економічні процеси. У сучасній світовій економіці послуги відіграють важливу роль у функціонуванні глобальних ланцюгів створення вартості, забезпечують міжнародну кооперацію та формують нові конкурентні переваги держав.

Упродовж останніх десятиліть міжнародна торгівля послугами демонструє стабільні темпи зростання та поступово стає одним із найбільш динамічних сегментів міжнародної торгівлі. Якщо раніше міжнародні економічні відносини базувалися переважно на міжнародному обміні матеріальними товарами, то в сучасних умовах дедалі більшого значення набувають цифрові, транспортні, фінансові, інформаційно-комунікаційні та професійні послуги. Особливого значення набувають знаннєємні послуги, розвиток яких безпосередньо пов’язаний із формуванням цифрової економіки, розвитком міжнародних інформаційних мереж та поширенням електронної комерції.

Суттєвий вплив на розвиток міжнародної торгівлі послугами здійснює цифровізація світової економіки. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових платформ, хмарних сервісів та дистанційних форм зайнятості створює нові можливості для транскордонного надання послуг та інтеграції держав у глобальні економічні процеси. Як зазначає Р. Болдвін, сучасна глобалізація базується не лише на міжнародному переміщенні товарів, а й на міжнародному русі інформації та цифрових сервісів. У таких умовах

міжнародна торгівля послугами стає одним із ключових чинників розвитку сучасної системи міжнародних економічних відносин.

Важливим фактором розвитку міжнародної торгівлі послугами є лібералізація міжнародних економічних відносин та формування багатосторонньої системи регулювання світової торгівлі. Діяльність Світової організації торгівлі та прийняття Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS) створили інституційні передумови для розвитку міжнародного ринку послуг, гармонізації міжнародних правил торгівлі та поступового усунення бар'єрів доступу до ринків. Водночас міжнародна торгівля послугами залишається значною мірою залежною від регуляторного середовища, рівня розвитку цифрової інфраструктури, людського капіталу та конкурентоспроможності національних економік

Особливого значення міжнародна торгівля послугами набуває для України в умовах європейської інтеграції та трансформації національної економіки. Європейський Союз є одним із ключових зовнішньоекономічних партнерів України, а розвиток співробітництва у сфері послуг є важливою складовою поглиблення економічних відносин між Україною та ЄС. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом було створено передумови для поступової лібералізації торгівлі послугами, гармонізації нормативно-правового середовища та інтеграції українських компаній до європейського ринку послуг.

У сучасних умовах особливого значення для України набуває розвиток ІТ-послуг, транспортних, логістичних, фінансових та професійних сервісів, які формують вагому частку валютних надходжень держави та забезпечують підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Водночас розвиток міжнародної торгівлі послугами України супроводжується низкою викликів, серед яких важливе місце посідають воєнні ризики, трансформація міжнародних логістичних маршрутів, посилення глобальної конкуренції та необхідність адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

Ступінь дослідженності. Теоретичні та прикладні аспекти міжнародної торгівлі послугами досліджувалися у працях українських та зарубіжних учених. Серед українських науковців вагомий внесок у дослідження міжнародної торгівлі та зовнішньоторговельних процесів здійснили І. Г. Бабич [1], Л. І. Григорова-Беренда та М. В. Шуба [5], С. О. Радзієвська [18], О. Л. Тоцька [22], К. В. Шиманська [26] та інші. Серед зарубіжних дослідників значний вплив на формування теоретичних підходів до міжнародної торгівлі послугами мали праці Дж. Бхагваті [32], Б. Хоекман [43], [45], Р. Болдвін [30], [31], А. Матту [57], [58] та інших дослідників у сфері міжнародних економічних відносин.

Разом із тим сучасні трансформації світового ринку послуг, розвиток цифрової економіки, активізація процесів європейської інтеграції України та зміни структури міжнародної торгівлі послугами зумовлюють необхідність подальших досліджень тенденцій, механізмів та перспектив розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом.

Метою бакалаврської роботи є визначення сучасних тенденцій, особливостей та перспектив розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. розкрити сутність міжнародної торгівлі послугами та визначити її роль у системі міжнародних економічних відносин;
2. узагальнити теоретичні підходи та фактори розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації;
3. охарактеризувати інституційно-правові засади регулювання торгівлі послугами між Україною та ЄС;
4. проаналізувати динаміку та структуру зовнішньої торгівлі послугами України;
5. оцінити сучасний стан та тенденції розвитку двосторонньої торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом;

6. визначити перспективи та напрями розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС.

Об'єктом дослідження є розвиток міжнародної торгівлі послугами як складової системи міжнародних економічних відносин.

Предметом дослідження є сучасні тенденції, механізми та особливості розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом.

У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження**. Метод аналізу і синтезу використано при дослідженні теоретичних засад міжнародної торгівлі послугами; статистичний метод — для оцінки динаміки та структури зовнішньої торгівлі послугами України та ЄС; метод порівняння — при аналізі тенденцій розвитку міжнародної торгівлі послугами; системний підхід — для визначення взаємозв'язку між інституційними, цифровими, інфраструктурними та економічними факторами розвитку торгівлі послугами; метод матричного узагальнення — для систематизації перспективних напрямів розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС за критеріями потенціалу зростання та наявних бар'єрів; графічний метод — для візуалізації аналітичних результатів дослідження.

Протягом підготовки цього роботи використовувалися інструменти штучного інтелекту з метою мовної та стилістичної редактури тексту та допомоги в структуруванні матеріалу.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України та Європейського Союзу, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України, Євростат, Світової організації торгівлі, ЮНКТАД, ОЕСР, а також наукові праці українських та зарубіжних учених з проблематики міжнародної торгівлі послугами.

Структура роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 81 одиницю, 13 таблиць та 10 рисунків, загальною кількістю 84 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

1.1. Сутність та особливості міжнародної торгівлі послугами у системі міжнародних економічних відносин

Сучасний розвиток системи міжнародних економічних відносин характеризується поглибленням процесів глобалізації, цифровізації та міжнародної економічної інтеграції, що супроводжується трансформацією структури світового господарства. У таких умовах міжнародна торгівля послугами перетворюється на один із ключових сегментів світової економіки та відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування глобальних економічних процесів [1], [68]. Якщо у другій половині XX століття міжнародна торгівля базувалася переважно на міжнародному обміні товарами, то сучасний етап розвитку світового господарства характеризується стрімким зростанням ролі сектору послуг, цифрових сервісів та знаннєємної економіки [30], [31].

У сучасній світовій економіці сектор послуг формує значну частину глобального валового внутрішнього продукту, забезпечує створення робочих місць та відіграє важливу роль у функціонуванні глобальних ланцюгів створення вартості [75]. Як зазначають зарубіжні дослідники, міжнародна торгівля послугами дедалі більше визначає рівень конкурентоспроможності держав, оскільки саме послуги забезпечують обслуговування міжнародного виробництва, логістики, фінансових операцій, маркетингу та цифрової економіки [43], [51]. У результаті міжнародна торгівля послугами стає одним із ключових чинників розвитку сучасної системи міжнародних економічних відносин.

Сутність міжнародної торгівлі послугами полягає у здійсненні міжнародного обміну результатами нематеріальної діяльності між резидентами різних держав. На відміну від міжнародної торгівлі товарами,

об’єктом міжнародної торгівлі послугами виступають результати діяльності, які часто не мають матеріальної форми та характеризуються специфічними особливостями виробництва і споживання [5], [43]. Основними характеристиками послуг є нематеріальність, невіддільність від процесу виробництва, мінливість якості та неможливість накопичення або зберігання [53]. Саме ці особливості визначають специфіку міжнародної торгівлі послугами та відрізняють її від міжнародної торгівлі товарами.

У табл. 1.1 подано порівняльну характеристику міжнародної торгівлі товарами та послугами, яка демонструє відмінності за характером продукту, механізмом виробництва та споживання, а також особливостями міжнародного регулювання.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика міжнародної торгівлі товарами та послугами

Критерій	*Торгівля товарами*	*Торгівля послугами*
Форма продукту	Матеріальна	Нематеріальна
Можливість зберігання	Можливе	Переважно неможливе
Взаємозв’язок виробництва і споживання	Відокремлені процеси	Часто одночасні
Необхідність фізичної присутності	Необов’язкова	Часто необхідна
Основні бар’єри	Митні тарифи	Нетарифні обмеження
Роль людського капіталу	Важлива	Визначальна
Вплив цифровізації	Помірний	Високий

Джерело: складено автором на основі [43], [45].

Однією з важливих особливостей міжнародної торгівлі послугами є тісний зв’язок між виробництвом і споживанням послуг. У багатьох випадках надання послуги потребує безпосередньої взаємодії між постачальником та споживачем, що обумовлює специфіку міжнародного руху факторів виробництва, капіталу та робочої сили [43], [57]. Водночас розвиток цифрових технологій поступово зменшує залежність міжнародної торгівлі послугами від територіальних обмежень, створюючи можливості для дистанційного надання значної частини послуг [13], [61].

Важливе значення для розвитку міжнародної торгівлі послугами мало формування міжнародної системи її регулювання. У цьому підрозділі GATS

використовується насамперед як класифікаційна основа для пояснення способів постачання послуг. Основним міжнародним документом у цій сфері є Генеральна угода про торгівлю послугами (GATS), прийнята в межах діяльності Світової організації торгівлі [4], [76]. У межах GATS міжнародна торгівля послугами розглядається через чотири способи постачання послуг: транскордонне постачання, споживання за кордоном, комерційна присутність та присутність фізичних осіб [4].

Рис. 1.1 ілюструє чотири способи постачання послуг відповідно до положень GATS, кожен із яких відображає окремий механізм міжнародної взаємодії між постачальником і споживачем послуги.

Рисунок 1.1. Способи постачання послуг відповідно до GATS

Джерело: складено автором на основі [4], [76].

Перший спосіб — транскордонне постачання — передбачає надання послуг з території однієї держави на територію іншої без переміщення споживача або постачальника. Найбільш характерними прикладами є IT-

послуги, цифрові сервіси, банківські операції та онлайн-консалтинг [13], [61]. Другий спосіб — споживання за кордоном — пов’язаний з отриманням послуг споживачем на території іншої держави, що характерно для туристичних, освітніх та медичних послуг [26]. Комерційна присутність передбачає створення дочірніх компаній або представництв іноземних підприємств на території іншої держави для надання послуг локальним споживачам [45]. Присутність фізичних осіб означає тимчасове переміщення спеціалістів для надання професійних послуг за кордоном [57].

Сучасна міжнародна торгівля послугами характеризується високим рівнем диверсифікації. До основних видів міжнародних послуг належать транспортні, туристичні, фінансові, страхові, телекомунікаційні, інформаційні, професійні, освітні та ІТ-послуги [28], [40]. Особливе значення у сучасних умовах мають знаннєємні послуги, які пов’язані з використанням інтелектуального капіталу, цифрових технологій та інновацій [67]. Саме ці види послуг забезпечують формування високої доданої вартості та відіграють важливу роль у функціонуванні глобальних ланцюгів створення вартості [75].

Важливою тенденцією сучасного розвитку міжнародної торгівлі послугами є процес сервітизації світової економіки, який передбачає зростання ролі послуг у структурі міжнародного виробництва та міжнародної торгівлі [31], [51]. У сучасних умовах послуги дедалі більше інтегруються у виробничі процеси та виступають не лише самостійним об’єктом міжнародної торгівлі, а й важливим елементом виробництва товарів [56]. Саме тому міжнародна торгівля послугами тісно пов’язана з функціонуванням глобальних ланцюгів створення вартості.

У сучасній системі міжнародних економічних відносин послуги виконують функцію проміжних ресурсів для виробництва товарів та забезпечують функціонування глобальних виробничих мереж [43], [51]. Транспортні послуги забезпечують міжнародне переміщення товарів, фінансові — обслуговування міжнародних розрахунків, ІТ-послуги — цифрову підтримку бізнес-процесів, а маркетингові та консалтингові послуги

формують конкурентні переваги міжнародних компаній [56]. Саме тому розвиток міжнародної торгівлі послугами безпосередньо впливає на ефективність функціонування глобальної економіки.

Зміст табл. 1.2 свідчить, що послуги інтегруються практично в усі етапи глобального ланцюга створення вартості та забезпечують формування доданої вартості на різних стадіях міжнародного виробництва.

Таблиця 1.2

Роль послуг у глобальних ланцюгах створення вартості

Етап глобального ланцюга	*Види послуг*	*Основна функція*
R&D та розробка	Інжиніринг, консалтинг, IT	Формування інновацій
Виробництво	Технічні та інформаційні послуги	Підтримка виробничих процесів
Логістика	Транспортні та складські послуги	Переміщення товарів
Маркетинг	Реклама, digital marketing	Просування продукції
Післяпродажне обслуговування	Сервісні та фінансові послуги	Підтримка споживачів

Джерело: складено автором на основі [43], [75].

Важливою тенденцією сучасного розвитку міжнародної торгівлі послугами є цифровізація міжнародних економічних відносин. Розвиток цифрових платформ, електронної комерції, хмарних сервісів та високошвидкісного інтернету сприяє розширенню міжнародного ринку послуг та формуванню нових моделей міжнародної взаємодії [68]. Як зазначає Р. Болдвін, сучасний етап глобалізації характеризується міжнародним переміщенням не лише товарів, а й знань, інформації та цифрових сервісів [30], [31].

На рис. 1.2 узагальнено роль міжнародної торгівлі послугами у системі міжнародних економічних відносин, зокрема її зв’язок із цифровою економікою, глобальними ланцюгами створення вартості та міжнародною кооперацією.

Рисунок 1.2. Роль міжнародної торгівлі послугами у системі міжнародних економічних відносин

Джерело: складено автором на основі [75].

У сучасних умовах міжнародна торгівля послугами характеризується високим рівнем залежності від цифрових технологій та людського капіталу. Розвиток дистанційних форм зайнятості, цифрових платформ та міжнародного аутсорсингу створює можливості для інтеграції держав у глобальний ринок послуг навіть за відсутності значної матеріально-виробничої бази [74]. Особливого значення набувають ІТ-послуги, цифровий консалтинг, фінансові технології та електронна комерція, які демонструють найвищі темпи зростання у структурі міжнародної торгівлі послугами [13].

Водночас міжнародна торгівля послугами значною мірою залежить від регуляторного середовища. На відміну від міжнародної торгівлі товарами, де основними інструментами регулювання виступають митні тарифи, у сфері послуг важливу роль відіграють нетарифні обмеження, ліцензування, професійна сертифікація та вимоги до доступу на ринок [45], [52]. Саме тому

міжнародна лібералізація торгівлі послугами є складнішим процесом, ніж лібералізація міжнародної торгівлі товарами [62].

Для України міжнародна торгівля послугами має стратегічне значення в умовах європейської інтеграції та трансформації національної економіки. Особливе значення мають ІТ-послуги, транспортні, логістичні та професійні сервіси, які забезпечують вагому частку валютних надходжень держави [12], [16], [48]. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС було створено передумови для поступової інтеграції України до європейського ринку послуг, гармонізації законодавства та розвитку міжнародного економічного співробітництва [19].

Водночас розвиток міжнародної торгівлі послугами України супроводжується низкою проблем, серед яких важливе місце посідають інфраструктурні обмеження, високий рівень міжнародної конкуренції, залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури та необхідність адаптації до європейських стандартів регулювання [18], [25]. Крім того, суттєвий вплив на розвиток зовнішньої торгівлі послугами мають воєнні ризики та трансформація міжнародних логістичних маршрутів [17].

Отже, міжнародна торгівля послугами є важливою складовою сучасної системи міжнародних економічних відносин та одним із ключових факторів розвитку світової економіки. Її розвиток визначається процесами глобалізації, цифровізації, міжнародної економічної інтеграції та трансформації глобальних ланцюгів створення вартості. Особливості міжнародної торгівлі послугами пов'язані з нематеріальним характером послуг, специфікою їх виробництва та споживання, а також високим рівнем залежності від цифрових технологій та регуляторного середовища. Для України розвиток міжнародної торгівлі послугами має стратегічне значення в умовах європейської інтеграції, що обумовлює необхідність подальшого дослідження теоретичних підходів та факторів розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації.

1.2. Теоретичні підходи та фактори розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації

Після визначення сутності міжнародної торгівлі послугами доцільно перейти до узагальнення теоретичних підходів, які пояснюють механізми її розвитку в умовах глобалізації та цифровізації. У сучасній економічній науці торгівля послугами розглядається не лише як форма зовнішньоекономічного обміну, а як результат структурної трансформації світового господарства, зростання ролі знаннєємної діяльності, цифрових платформ, інформаційно-комунікаційних технологій та міжнародної мобільності капіталу й праці [68].

На теоретичному рівні зростання ролі сектору послуг пояснюється зміною співвідношення між матеріальним виробництвом і нематеріальними видами економічної діяльності. Згідно з даними Світової організації торгівлі та UNCTAD, частка послуг у структурі світового ВВП та міжнародної торгівлі має стійку тенденцію до зростання [75]. Водночас послуги дедалі частіше виконують не лише самостійну, а й проміжну функцію, забезпечуючи міжнародне виробництво, логістику, фінанси, маркетинг та цифрову підтримку бізнес-процесів [51].

Теоретичні підходи до дослідження міжнародної торгівлі послугами формувалися поступово та еволюціонували разом із розвитком міжнародних економічних відносин. Класичні теорії міжнародної торгівлі, зокрема теорія абсолютних переваг А. Сміта та теорія порівняльних переваг Д. Рікардо, були орієнтовані переважно на аналіз міжнародної торгівлі товарами [53]. Проте поступове зростання ролі сектору послуг у світовій економіці зумовило необхідність формування нових теоретичних підходів, які б враховували специфіку міжнародного обміну нематеріальними результатами діяльності.

Теорія порівняльних переваг залишається важливим елементом сучасного аналізу міжнародної торгівлі послугами. У межах цього підходу держави спеціалізуються на тих видах послуг, виробництво яких є найбільш ефективним з огляду на наявні ресурси, рівень технологічного розвитку та

людський капітал [43]. Саме цим пояснюється спеціалізація окремих держав на фінансових, ІТ, транспортних або туристичних послугах. Наприклад, для України одним із найбільш конкурентоспроможних напрямів міжнародної торгівлі послугами є ІТ-сектор, розвиток якого пов'язаний із наявністю кваліфікованого людського капіталу та відносно низькими витратами на виробництво цифрових послуг [16], [48].

Одним із перших дослідників, які звернули увагу на особливості міжнародної торгівлі послугами, був Дж. Бхагваті. У своїх працях науковець наголошував, що розвиток міжнародної торгівлі послугами безпосередньо пов'язаний із процесами глобалізації виробництва, фрагментації міжнародних економічних процесів та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. На думку дослідника, саме технологічний прогрес створив передумови для «відокремлення» значної частини послуг від територіальних обмежень, що сприяло формуванню глобального ринку цифрових та професійних послуг[32].

Значний внесок у розвиток теоретичних підходів до міжнародної торгівлі послугами зробили Б. Хоекман та А. Матту, які досліджували питання міжнародного регулювання торгівлі послугами, механізми лібералізації та вплив Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS) на розвиток світового ринку послуг [45], [57]. Науковці підкреслювали, що міжнародна торгівля послугами значною мірою залежить від інституційного середовища, рівня відкритості ринків та особливостей державного регулювання [45]. Саме тому міжнародна лібералізація торгівлі послугами є складнішим процесом, ніж лібералізація міжнародної торгівлі товарами.

У сучасній економічній літературі міжнародна торгівля послугами розглядається також у контексті функціонування глобальних ланцюгів створення вартості. У межах цього підходу послуги виконують не лише допоміжну функцію щодо міжнародної торгівлі товарами, а й формують значну частину глобальної доданої вартості [43], [51]. Особливу роль у сучасних глобальних ланцюгах створення вартості відіграють транспортні,

фінансові, маркетингові, ІТ та логістичні послуги, які забезпечують функціонування міжнародних виробничих мереж [56].

Важливу роль у розвитку сучасних теоретичних підходів до міжнародної торгівлі послугами відіграє концепція цифрової економіки. У сучасних умовах міжнародна торгівля дедалі більше залежить від цифрових платформ, міжнародних потоків даних та розвитку електронної комерції [20], [68]. Як зазначає Р. Болдвін, сучасний етап глобалізації характеризується міжнародним переміщенням не лише товарів, а й інформації, знань та цифрових сервісів [30], [31]. Це формує новий тип міжнародної конкуренції, у межах якого ключовими факторами конкурентоспроможності стають людський капітал, цифрова інфраструктура та інноваційний потенціал держав.

У табл. 1.3 подано основні теоретичні підходи до дослідження міжнародної торгівлі послугами та їх значення для розвитку сучасних міжнародних економічних відносин.

Таблиця 1.3

Теоретичні підходи до дослідження міжнародної торгівлі послугами

Теоретичний підхід	*Основна ідея*	*Значення для міжнародної торгівлі послугами*
Теорія порівняльних переваг	Держави спеціалізуються на найбільш ефективних видах діяльності	Пояснює спеціалізацію країн у сфері послуг
Теорія глобалізації послуг	Розвиток ІКТ забезпечує міжнародне переміщення послуг	Формування глобального ринку послуг
Теорія глобальних ланцюгів створення вартості	Послуги інтегруються у міжнародне виробництво	Формування доданої вартості
Концепція цифрової економіки	Цифрові технології трансформують міжнародну торгівлю	Розвиток digital services
Теорія людського капіталу	Конкурентоспроможність залежить від знань та навичок	Розвиток ІТ та професійних послуг

Джерело: складено автором на основі [32].

Розвиток міжнародної торгівлі послугами відбувається під впливом комплексу взаємопов’язаних факторів, серед яких визначальну роль відіграють глобалізація, цифровізація, науково-технологічний прогрес та

міжнародна економічна інтеграція [61]. Саме ці фактори формують сучасну структуру міжнародного ринку послуг та визначають тенденції його розвитку.

Одним із ключових факторів розвитку міжнародної торгівлі послугами є глобалізація світової економіки. Поглиблення міжнародної кооперації, розвиток транснаціональних корпорацій та зростання міжнародної мобільності капіталу сприяють розширенню міжнародного обміну послугами [43]. У сучасних умовах послуги дедалі частіше інтегруються у міжнародне виробництво та стають невід'ємною складовою функціонування глобальних ланцюгів створення вартості [75].

Суттєвий вплив на міжнародну торгівлю послугами здійснює науково-технологічний прогрес. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових платформ, високошвидкісного інтернету та хмарних сервісів створив передумови для дистанційного надання значної частини послуг [20]. Саме розвиток цифрових технологій сприяв активному зростанню міжнародної торгівлі IT-послугами, онлайн-освітою, цифровим консалтингом та фінансовими технологіями [13].

У сучасних умовах важливим фактором розвитку міжнародної торгівлі послугами є поширення платформенної економіки. Міжнародні цифрові платформи забезпечують взаємодію між постачальниками та споживачами послуг у глобальному масштабі, що сприяє розширенню міжнародного ринку цифрових сервісів [74]. Саме розвиток платформенної економіки створив передумови для стрімкого зростання міжнародної електронної комерції, цифрового маркетингу та онлайн-послуг.

На рис. 1.3 представлено основні фактори розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації.

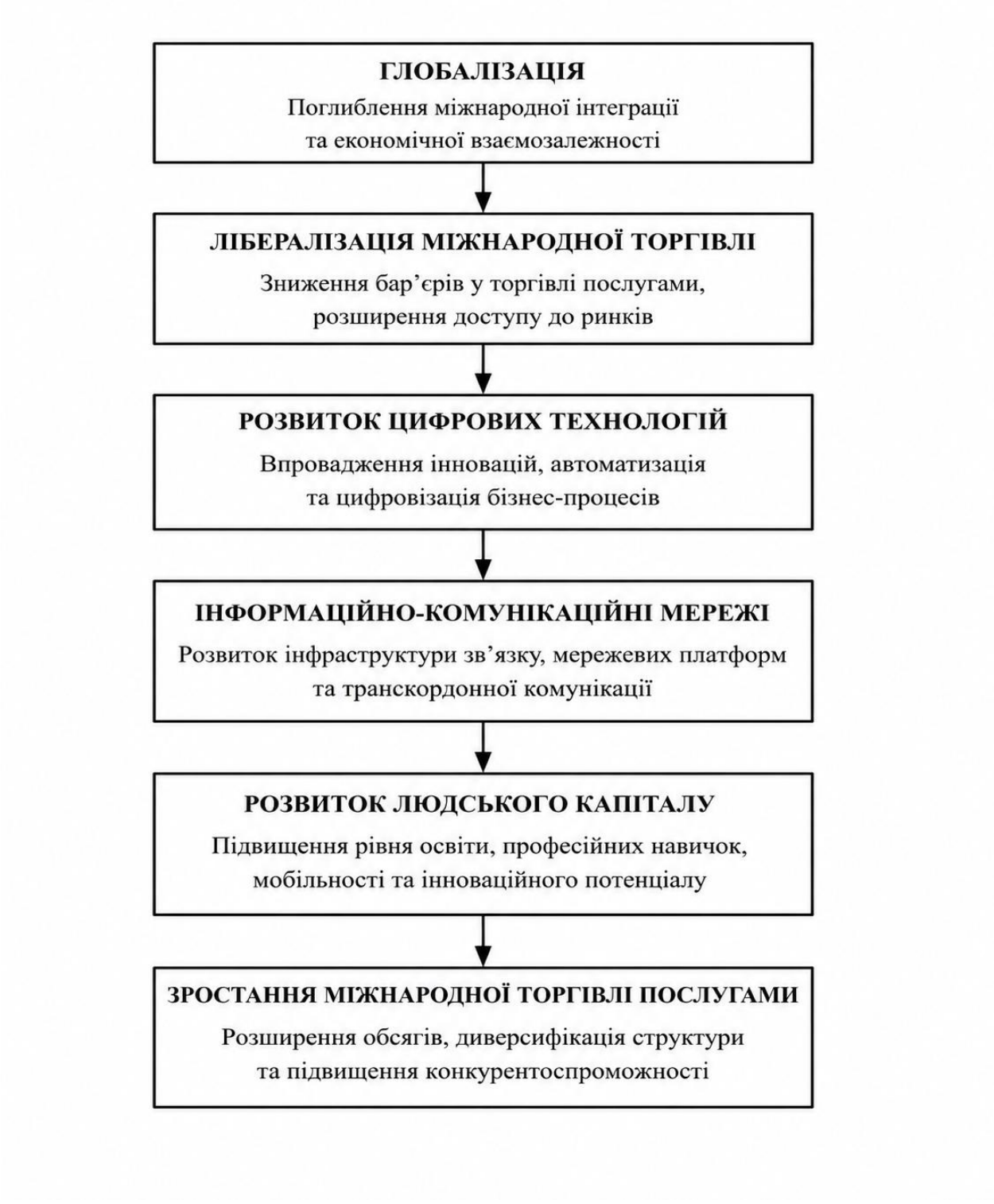

Рисунок 1.3. Основні фактори розвитку міжнародної торгівлі послугами

Джерело: складено автором на основі [68].

Важливим фактором розвитку міжнародної торгівлі послугами є лібералізація міжнародних економічних відносин та формування міжнародної системи регулювання світової торгівлі. Діяльність Світової організації торгівлі та імплементація положень GATS сприяють гармонізації правил

міжнародної торгівлі послугами та поступовому усуненню бар'єрів доступу до міжнародних ринків [4]. Водночас міжнародна торгівля послугами залишається значною мірою залежною від регуляторного середовища, професійних стандартів, вимог ліцензування та сертифікації [52].

Особливого значення у сучасних умовах набуває розвиток людського капіталу. На відміну від міжнародної торгівлі товарами, у сфері послуг вирішальне значення мають професійні компетенції, рівень освіти, цифрові навички та здатність до інноваційної діяльності [53], [61]. Саме тому країни, які активно інвестують у розвиток освіти, цифрової інфраструктури та інноваційної економіки, отримують додаткові конкурентні переваги на міжнародному ринку послуг [68].

Важливим фактором розвитку міжнародної торгівлі послугами є міжнародна економічна інтеграція. Формування регіональних інтеграційних об'єднань сприяє гармонізації регуляторного середовища, спрощенню доступу до ринків та поглибленню міжнародної кооперації [24], [62]. Особливу роль у цьому процесі відіграє Європейський Союз, у межах якого сформовано спільний ринок послуг та забезпечено високий рівень свободи руху капіталу, послуг і робочої сили [38].

У табл. 1.4 узагальнено основні фактори впливу на розвиток міжнародної торгівлі послугами та їх економічний ефект.

Таблиця 1.4

Основні фактори розвитку міжнародної торгівлі послугами

Фактор	*Характер впливу*
Глобалізація	Розширення міжнародної економічної кооперації
Цифровізація	Дистанційне надання послуг
Розвиток ІКТ	Зменшення транзакційних витрат
Лібералізація торгівлі	Спрощення доступу до міжнародних ринків
Людський капітал	Формування конкурентних переваг
Міжнародна інтеграція	Гармонізація регуляторного середовища

Джерело: складено автором на основі [13], [61].

Водночас розвиток міжнародної торгівлі послугами супроводжується низкою викликів. До основних із них належать високий рівень глобальної конкуренції, нерівномірність цифрового розвитку держав, залежність від міжнародної економічної кон'юнктури та ризики кібербезпеки [61], [74]. Крім того, міжнародна торгівля послугами значною мірою залежить від політичної стабільності, регуляторного середовища та міжнародних економічних відносин [45].

Суттєвий вплив на міжнародну торгівлю послугами мають також глобальні економічні кризи та геополітичні фактори. Пандемія COVID-19, трансформація міжнародних логістичних маршрутів, воєнні конфлікти та посилення міжнародної конкуренції суттєво змінили структуру світового ринку послуг [68], [75]. Водночас саме цифрові послуги продемонстрували високий рівень стійкості до глобальних криз, що підтверджує стратегічне значення цифровізації міжнародної економіки [61].

У контексті України наведені фактори мають прикладне значення, оскільки саме поєднання людського капіталу, цифрової інфраструктури та європейської інтеграції визначає потенціал розвитку експорту послуг. Особливу роль відіграють IT-послуги, транспортні та логістичні сервіси, які забезпечують валютні надходження та формують передумови для інтеграції українських компаній до європейського ринку [12], [48]. Водночас детальний аналіз динаміки і структури торгівлі послугами України буде здійснено у другому розділі роботи.

Отже, міжнародна торгівля послугами розвивається під впливом комплексу взаємопов'язаних економічних, технологічних та інституційних факторів. У сучасних умовах визначальну роль відіграють глобалізація, цифровізація, науково-технологічний прогрес, міжнародна економічна інтеграція та розвиток людського капіталу. Теоретичні підходи до дослідження міжнародної торгівлі послугами еволюціонували разом із трансформацією світового господарства та формуванням цифрової економіки. Це створює підґрунтя для подальшого дослідження інституційно-правових

засад регулювання міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом.

1.3. Інституційно-правові засади регулювання міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом

Сучасний розвиток міжнародної торгівлі послугами значною мірою залежить від якості інституційно-правового регулювання, оскільки саме у сфері послуг найбільш виразно проявляється вплив нормативних, адміністративних, професійних та регуляторних бар'єрів. На відміну від міжнародної торгівлі товарами, де ключовими інструментами регулювання традиційно виступають митні тарифи, квоти, технічні регламенти та правила походження, міжнародна торгівля послугами значно більше залежить від умов доступу постачальників до ринку, правил заснування компаній, процедур ліцензування, сертифікації професійної діяльності, визнання кваліфікацій, захисту персональних даних, регулювання цифрових платформ та режиму переміщення фізичних осіб [45], [52]. Саме тому інституційно-правове середовище у сфері послуг має не допоміжне, а визначальне значення, оскільки воно формує реальні умови участі національних компаній у міжнародному обміні послугами.

У системі міжнародних економічних відносин регулювання торгівлі послугами здійснюється на кількох взаємопов'язаних рівнях. Перший рівень є глобальним і пов'язаний із діяльністю Світової організації торгівлі та Генеральною угодою про торгівлю послугами, яка визначає базові принципи міжнародного режиму торгівлі послугами [4], [76]. Другий рівень є регіональним і охоплює правові системи інтеграційних об'єднань, серед яких особливе місце посідає Європейський Союз із його розвиненим внутрішнім ринком послуг та системою acquis communautaire [38], [39]. Третій рівень є національним, оскільки кожна держава зберігає власну систему регулювання окремих секторів послуг, насамперед фінансових, транспортних,

телекомунікаційних, освітніх, медичних та професійних. Для України особливе значення має поєднання всіх трьох рівнів регулювання, оскільки держава одночасно є членом СОТ, стороною Угоди про асоціацію з ЄС та учасником процесу адаптації національного законодавства до норм Європейського Союзу [10], [24].

Формування багатосторонньої системи регулювання міжнародної торгівлі послугами стало відносно пізнім етапом розвитку світової торговельної системи. Тривалий час міжнародне торговельне право було зосереджене переважно на товарній торгівлі, тоді як сфера послуг розглядалася як така, що переважно функціонує у межах національних економік. Однак розвиток транспорту, телекомунікацій, фінансових ринків, міжнародного туризму, інформаційних технологій та транснаціональних корпорацій поступово змінив характер послуг, зробивши їх важливим об’єктом міжнародного обміну [43], [45]. У результаті постала потреба у створенні універсальних правил, які б враховували специфіку нематеріального характеру послуг, різні способи їх міжнародного постачання та неоднаковий рівень готовності держав до відкриття власних ринків.

Ключовим міжнародним документом у сфері регулювання торгівлі послугами стала Генеральна угода про торгівлю послугами (GATS), укладена в межах Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів і включена до правової системи Світової організації торгівлі [4], [76]. Значення GATS полягає в тому, що вона вперше закріпила торгівлю послугами як окрему сферу багатостороннього торговельного регулювання. На відміну від попередньої практики, коли послуги регулювалися переважно національними або двосторонніми домовленостями, GATS створила загальну рамку для формування зобов’язань держав щодо доступу до ринку, прозорості, недискримінації та поступової лібералізації [76], [81]. Таким чином, GATS стала правовою основою глобального ринку послуг у сучасній системі міжнародних економічних відносин.

Основною метою GATS є формування прозорої, передбачуваної та недискримінаційної системи міжнародної торгівлі послугами. Угода не вимагає миттєвого та повного відкриття всіх секторів послуг, оскільки така лібералізація могла б створити ризики для національного регулювання, соціальної політики та економічної безпеки держав. Натомість GATS передбачає поступове відкриття ринків шляхом формування специфічних зобов'язань держав-членів СОТ у конкретних секторах послуг [45], [76]. Такий підхід відображає складність сфери послуг, де держави мають різні регуляторні традиції, різний рівень економічного розвитку та неоднакову готовність до конкуренції з боку іноземних постачальників.

Серед базових принципів GATS важливе місце посідають режим найбільшого сприяння, національний режим, прозорість регулювання та поступова лібералізація. Режим найбільшого сприяння передбачає, що держава-член СОТ має надавати постачальникам послуг з інших держав-членів не менш сприятливий режим, ніж той, який вона надає будь-якій третій країні [4]. Національний режим означає недопущення дискримінації іноземних постачальників послуг порівняно з національними суб'єктами після того, як держава взяла відповідне зобов'язання у певному секторі [76]. Принцип прозорості зобов'язує держави забезпечувати доступність інформації про правила, процедури та нормативно-правові акти, що регулюють сферу послуг. У сукупності ці принципи забезпечують передбачуваність міжнародного ринку послуг та зменшують регуляторну невизначеність для його учасників.

Особливістю GATS є те, що вона регулює не лише транскордонний обмін послугами у вузькому розумінні, а й різні форми міжнародної економічної присутності. Угода визначає чотири способи постачання послуг: транскордонне постачання, споживання за кордоном, комерційну присутність та присутність фізичних осіб [4], [77]. Така класифікація є принципово важливою, оскільки міжнародна торгівля послугами часто не обмежується переміщенням самого результату послуги через кордон. У багатьох випадках

переміщується споживач, постачальник, капітал або фахівець, що істотно відрізняє торгівлю послугами від товарної торгівлі.

Перший спосіб постачання послуг, тобто транскордонне постачання, охоплює ситуації, коли послуга надається з території однієї держави на територію іншої без фізичного переміщення постачальника чи споживача. У сучасних умовах саме цей спосіб набуває особливого значення завдяки розвитку цифрових технологій, хмарних сервісів, онлайн-консалтингу, дистанційної освіти та IT-послуг [13], [61]. Другий спосіб — споживання за кордоном — характерний для туризму, освіти, медичних та рекреаційних послуг, коли споживач сам переміщується до країни постачальника [26]. Третій спосіб — комерційна присутність — передбачає створення іноземною компанією філії, дочірнього підприємства або представництва на ринку іншої країни [45]. Четвертий спосіб — присутність фізичних осіб — пов’язаний із тимчасовим переміщенням фахівців для надання професійних послуг [57]. Саме ця багатовимірність робить регулювання торгівлі послугами більш складним порівняно з товарною торгівлею.

Наведені вище принципи та механізми міжнародного регулювання торгівлі послугами узагальнено на рис. 1.4. Рисунок демонструє, що система СОТ і GATS поєднує загальні принципи недискримінації з конкретними способами постачання послуг, що дозволяє враховувати різні моделі міжнародної економічної взаємодії.

GATS не є лише декларативним документом, а формує комплексну регуляторну модель, яка поєднує принципи недискримінації, доступу до ринку, прозорості та секторальних зобов’язань. Водночас практична дія цієї моделі залежить від того, які саме зобов’язання бере на себе конкретна держава. Це означає, що GATS створює загальну архітектуру міжнародного регулювання, але рівень відкритості ринку послуг визначається конкретними домовленостями між державами-членами СОТ [81]. Для України участь у системі СОТ є важливою передумовою включення до міжнародного ринку послуг, оскільки вона забезпечує використання загальновизнаних правил

міжнародної торгівлі та створює правову основу для захисту інтересів національних постачальників послуг.

Рисунок 1.4. Основні елементи міжнародного регулювання торгівлі послугами у межах СОТ та GATS

Джерело: складено автором на основі [76].

Окрему роль у міжнародному регулюванні торгівлі послугами відіграє механізм врегулювання торговельних спорів СОТ. Його значення полягає у тому, що держави мають можливість захищати свої права у випадках порушення міжнародних торговельних зобов'язань [76]. У сфері послуг це особливо важливо, оскільки обмеження доступу до ринку часто мають неочевидний характер і можуть проявлятися через ліцензійні вимоги, адміністративні процедури, обмеження участі іноземного капіталу або нерівні умови для іноземних постачальників. Наявність механізму врегулювання спорів підвищує передбачуваність міжнародного регулювання та сприяє формуванню більш стабільного середовища для розвитку міжнародної торгівлі послугами.

Поряд із глобальним рівнем регулювання важливе значення має регіональний рівень, насамперед правова система Європейського Союзу. ЄС сформував одну з найбільш розвинених моделей регулювання ринку послуг, яка базується не лише на принципах міжнародної торгівлі, а й на глибокій правовій інтеграції держав-членів [39]. У межах Європейського Союзу торгівля послугами розглядається не лише як зовнішньоторговельний процес, а як складова функціонування внутрішнього ринку. Це означає, що послуги є частиною ширшої системи свобод ЄС, яка включає свободу руху товарів, послуг, капіталу та осіб.

Правову основу функціонування ринку послуг у ЄС становить acquis communautaire, тобто сукупність правових норм, принципів, рішень, регламентів, директив і практик Європейського Союзу. У сфері торгівлі послугами acquis communautaire охоплює норми щодо свободи надання послуг, свободи заснування, конкуренції, захисту споживачів, цифрового ринку, фінансового регулювання, транспорту, професійної діяльності та взаємного визнання кваліфікацій [38]. На відміну від системи СОТ, яка переважно створює рамкові правила міжнародної торгівлі, правова система ЄС забезпечує значно глибший рівень інтеграції, оскільки передбачає гармонізацію законодавства держав-членів і функціонування спільних правил на внутрішньому ринку.

Особливістю acquis communautaire у сфері послуг є його комплексний характер. Він охоплює не лише загальні положення щодо свободи надання послуг, а й секторальні правила для фінансових, транспортних, телекомунікаційних, цифрових, професійних та інших видів послуг. Наприклад, фінансові послуги потребують спеціального регулювання через їхній вплив на стабільність фінансової системи; транспортні послуги пов’язані з технічними стандартами, безпекою перевезень та інфраструктурною сумісністю; цифрові послуги залежать від правил захисту даних, електронної ідентифікації та регулювання цифрових платформ [37]. Тому інтеграція до

європейського ринку послуг передбачає не лише формальне відкриття ринку, а й глибоку адаптацію інституційних та правових механізмів.

Суттєвою відмінністю правового регулювання ЄС від регулювання у межах СОТ є рівень зобов'язань та глибина правової інтеграції. Якщо GATS дозволяє державам самостійно визначати обсяг секторальних зобов'язань і поступово відкривати ринки, то правова система ЄС спрямована на створення максимально інтегрованого внутрішнього ринку, де національні бар'єри мають бути мінімізовані [76]. Це має важливе значення для України, оскільки європейська інтеграція у сфері послуг передбачає набагато ширший обсяг реформ, ніж просто участь у багатосторонній системі СОТ.

У табл. 1.5 подано порівняльну характеристику регулювання торгівлі послугами у межах СОТ та Європейського Союзу. Дані таблиці дозволяють простежити відмінності між глобальною рамковою системою регулювання та регіональною інтеграційною моделлю ЄС.

Таблиця 1.5

Порівняльна характеристика регулювання торгівлі послугами у СОТ та ЄС

Критерій	*СОТ / GATS*	*Європейський Союз*
Рівень регулювання	Глобальний	Регіональний інтеграційний
Основна правова база	Генеральна угода про торгівлю послугами	Acquis communautaire ЄС
Характер лібералізації	Поступовий, секторальний	Глибокий, системний
Механізм доступу до ринку	Через індивідуальні зобов'язання держав	Через свободу надання послуг і свободу заснування
Роль національного законодавства	Зберігає значну автономію	Гармонізується з правом ЄС
Регулювання цифрових послуг	Рамкове, обмежене	Комплексне та секторальне
Значення для України	Участь у глобальній системі торгівлі	Правова основа європейської інтеграції

Джерело: складено автором на основі [76].

Із табл. 1.5 випливає, що СОТ і Європейський Союз виконують різні, але взаємодоповнювальні функції у регулюванні міжнародної торгівлі послугами. Система СОТ забезпечує універсальні правила і глобальну недискримінаційну

рамку, тоді як ЄС формує більш глибоку модель правової та інституційної інтеграції. Для України це означає, що розвиток торгівлі послугами з ЄС не може обмежуватися загальними зобов'язаннями у межах СОТ, а потребує адаптації до конкретних норм і стандартів європейського права [24].

Важливим етапом розвитку економічних відносин між Україною та Європейським Союзом стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Цей документ створив правову основу для поглиблення політичної асоціації та економічної інтеграції, включаючи сферу торгівлі послугами [23]. Особливе значення має Розділ IV Угоди про асоціацію, присвячений торгівлі та питанням, пов'язаним із торгівлею [19]. У межах цього розділу закріплено напрями поступової лібералізації торгівлі, гармонізації регуляторного середовища та адаптації українського законодавства до права ЄС.

Угода про асоціацію передбачає, що розвиток торгівлі послугами між Україною та ЄС має ґрунтуватися на принципах поступового відкриття ринків, недискримінації, прозорості та взаємного наближення регуляторних норм [23]. При цьому важливо, що Угода не лише створює можливості для українських постачальників послуг на європейському ринку, а й встановлює зобов'язання України щодо реформування національного регуляторного середовища. Це означає, що розвиток торгівлі послугами між Україною та ЄС безпосередньо пов'язаний із процесом внутрішніх інституційних змін.

Особливого значення набуває адаптація українського законодавства до acquis communautaire у сферах, які безпосередньо впливають на міжнародну торгівлю послугами. До таких сфер належать фінансові послуги, транспорт, телекомунікації, електронна комерція, цифрові послуги, конкуренція, захист прав споживачів, захист персональних даних та професійна сертифікація [24], [35]. Саме ці напрями є визначальними для практичної інтеграції України до європейського ринку послуг, оскільки формують умови доступу українських компаній до ринку ЄС та рівень довіри до української регуляторної системи.

Сутність інституційно-правового механізму регулювання торгівлі послугами між Україною та ЄС узагальнено на рис. 1.5. Представлена схема

демонструє, що Угода про асоціацію виступає центральним елементом взаємодії між українською правовою системою та acquis communautaire ЄС.

Рис. 1.5 ілюструє регуляцію торгівлі послугами між Україною та ЄС має не лише зовнішньоторговельний, а й трансформаційний характер. Угода про асоціацію не обмежується відкриттям ринків, а передбачає поступову зміну інституційної архітектури національного регулювання. Це особливо важливо для сфери послуг, оскільки саме тут якість законодавства, прозорість процедур, довіра до регулятора та сумісність стандартів мають вирішальний вплив на можливості експорту та міжнародної кооперації.

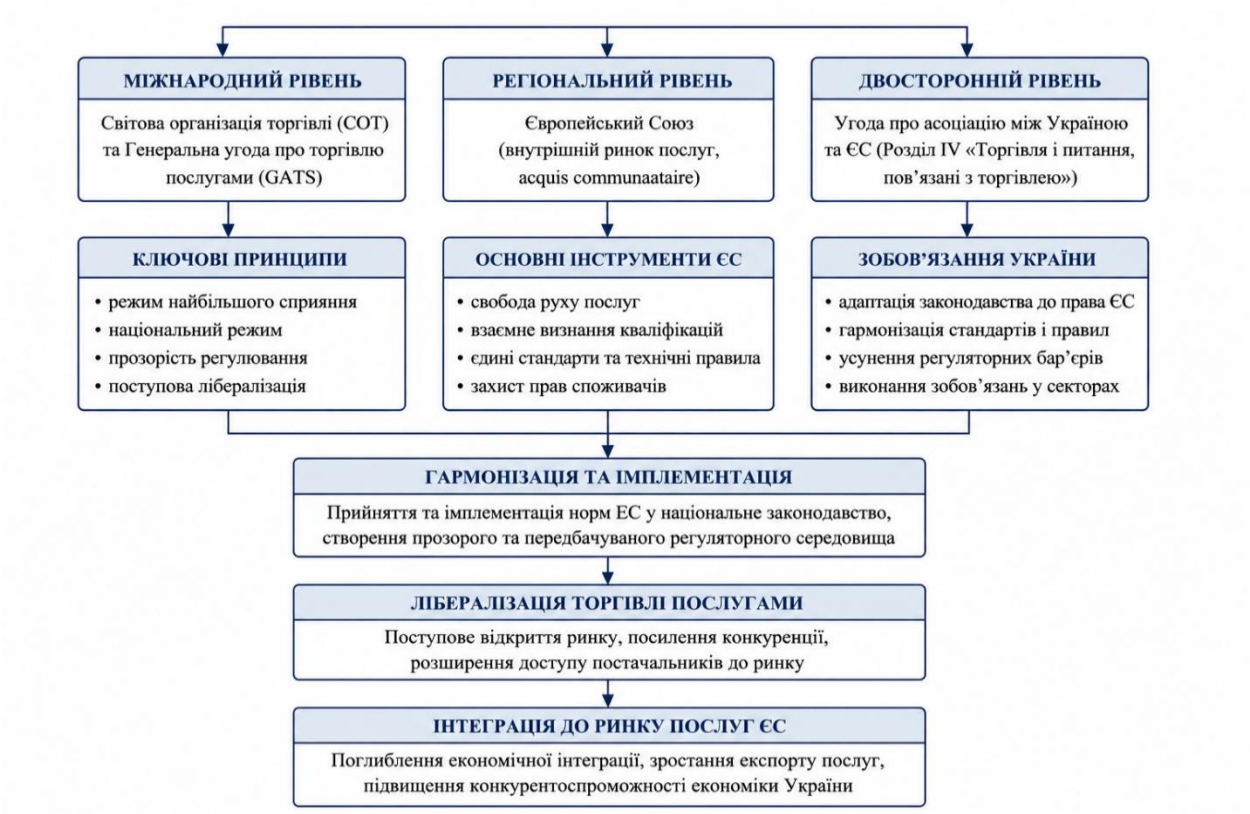

Рисунок 1.5. Інституційно-правовий механізм регулювання торгівлі послугами між Україною та ЄС

Джерело: складено автором на основі [19].

Важливим напрямом адаптації є сфера фінансових послуг. Її регулювання потребує високого рівня прозорості, нагляду, захисту споживачів та відповідності міжнародним стандартам. Для України гармонізація фінансового регулювання з нормами ЄС має значення не лише для розвитку банківських, страхових та інвестиційних послуг, а й для загального

підвищення довіри до українського ринку [24]. У сфері транспортних послуг адаптація до стандартів ЄС пов'язана з технічною сумісністю, безпекою перевезень, інтеграцією до європейських транспортних коридорів і модернізацією логістичної інфраструктури [12]. У сфері цифрових послуг ключовими питаннями є захист даних, електронна комерція, цифрова ідентифікація, кібербезпека та регулювання цифрових платформ [74].

Окреме місце у розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС посідає цифровий ринок. Цифровізація міжнародних економічних відносин змінює характер послуг, оскільки значна їх частина може надаватися дистанційно без фізичної присутності постачальника на ринку іншої країни [61]. Це створює додаткові можливості для українських ІТ-компаній, фахівців у сфері цифрового консалтингу, маркетингу, фінансових технологій та електронної комерції. Водночас доступ до європейського цифрового ринку потребує відповідності правилам захисту персональних даних, прозорості цифрових платформ та надійності цифрової інфраструктури [68].

Значущим напрямом є також транспортно-логістичні послуги, які мають особливу роль для України з огляду на її географічне положення та транзитний потенціал. Розвиток торгівлі транспортними послугами між Україною та ЄС залежить від стану інфраструктури, сумісності технічних стандартів, процедур перетину кордонів, цифровізації логістичних процесів і безпеки транспортних маршрутів [12]. У сучасних умовах воєнні ризики та трансформація логістичних маршрутів суттєво ускладнюють розвиток цього напряму, однак водночас посилюють значення інтеграції України до європейської транспортної системи.

У табл. 1.6 узагальнено основні напрями адаптації українського законодавства до acquis communautaire у сфері послуг. Вона демонструє, що процес гармонізації має міжсекторальний характер і охоплює як традиційні, так і новітні види послуг. Інформація, наведена у табл. 1.6, також свідчить, що інституційно-правова адаптація у сфері послуг не може бути зведена лише до скасування формальних обмежень доступу до ринку.

Таблиця 1.6

Основні напрями адаптації законодавства України до acquis communautaire у сфері послуг

Напрям адаптації	*Зміст змін*	*Значення для торгівлі послугами*
Фінансові послуги	Гармонізація банківського, страхового та інвестиційного регулювання	Підвищення довіри до українського ринку
Транспортні послуги	Адаптація технічних стандартів та процедур до норм ЄС	Інтеграція до європейських транспортних мереж
Цифрові послуги	Регулювання електронної комерції, даних і цифрових платформ	Розширення транскордонного надання послуг
Конкурентна політика	Посилення антимонопольного контролю та прозорості ринку	Забезпечення рівних умов для постачальників
Професійні послуги	Наближення процедур сертифікації та визнання кваліфікацій	Спрощення доступу фахівців до ринку ЄС
Захист споживачів	Адаптація норм щодо якості та безпеки послуг	Зростання довіри до українських постачальників

Джерело**:** складено автором на основі [35].

Вона передбачає глибші зміни, пов’язані з підвищенням якості державного регулювання, прозорістю адміністративних процедур, розвитком цифрової інфраструктури, захистом конкуренції та забезпеченням відповідності українських стандартів європейським вимогам. Саме ці умови визначають реальну здатність українських постачальників послуг конкурувати на ринку ЄС.

Водночас процес інституційно-правової інтеграції України до європейського ринку послуг супроводжується низкою викликів. По-перше, адаптація законодавства потребує значних адміністративних і фінансових ресурсів. По-друге, окремі сектори послуг потребують не лише змін у законодавстві, а й модернізації інфраструктури, цифрових систем, професійної підготовки кадрів та регуляторних інституцій. По-третє, воєнні ризики ускладнюють реалізацію частини інфраструктурних і транспортних реформ, що впливає на розвиток міжнародної торгівлі послугами [17]. Водночас саме європейська інтеграція створює для України довгострокову інституційну рамку модернізації ринку послуг.

Особливу увагу слід приділити тому, що правове регулювання торгівлі послугами між Україною та ЄС має двосторонній характер. З одного боку, Україна отримує можливості для розширення доступу до європейського ринку послуг, а з іншого — бере на себе зобов'язання щодо адаптації власного регуляторного середовища. Це означає, що ефективність розвитку торгівлі послугами залежить не лише від зовнішніх можливостей, а й від внутрішньої спроможності держави забезпечити якісне виконання євроінтеграційних зобов'язань [24].

Таким чином, інституційно-правове регулювання міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом ґрунтується на поєднанні глобальних правил СОТ, положень GATS, норм права ЄС та зобов'язань України в межах Угоди про асоціацію. Система СОТ забезпечує базові принципи міжнародної торгівлі послугами, тоді як Європейський Союз формує глибшу інтеграційну модель на основі acquis communautaire. Для України це означає необхідність поступової гармонізації законодавства, розвитку інституційної спроможності, модернізації інфраструктури та адаптації до європейських стандартів регулювання. Саме ці інституційно-правові передумови формують основу для подальшого аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом у другому розділі роботи.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було сформовано теоретико-методичну основу дослідження міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом. Розділ розкриває об'єкт дослідження через визначення сутності та особливостей міжнародної торгівлі послугами, а також через узагальнення теоретичних підходів і факторів її розвитку, за допомогою характеристики інституційно-організаційних засад регулювання міжнародної торгівлі послугами.

Результатом розгляду сутності та особливостей міжнародної торгівлі послугами стало встановлення, що вона є важливою складовою сучасної системи міжнародних економічних відносин і відрізняється від торгівлі товарами нематеріальним характером об’єкта обміну, тісним зв’язком між виробництвом і споживанням, високою залежністю від людського капіталу, цифрових технологій та регуляторного середовища. Міжнародна торгівля послугами охоплює широкий спектр видів діяльності, зокрема транспортні, фінансові, страхові, туристичні, інформаційно-комунікаційні, професійні, освітні та ІТ-послуги. Її особливість полягає в тому, що послуги можуть постачатися не лише шляхом транскордонного обміну, а й через споживання за кордоном, комерційну присутність та тимчасове переміщення фізичних осіб. Це дає підстави розглядати міжнародну торгівлю послугами не як другорядний елемент зовнішньоекономічної діяльності, а як самостійний і стратегічно важливий напрям розвитку світового господарства.

По-друге, систематизація теоретичних підходів до дослідження міжнародної торгівлі послугами дала змогу визначити, що її розвиток пояснюється поєднанням класичних і сучасних концепцій міжнародної торгівлі. Теорія порівняльних переваг дозволяє пояснити спеціалізацію держав у певних видах послуг, теорія глобалізації послуг акцентує увагу на зростанні міжнародної мобільності нематеріальних результатів діяльності, концепція глобальних ланцюгів створення вартості розкриває роль послуг у формуванні доданої вартості, а підхід цифрової економіки пояснює зростання значення ІТ-послуг, цифрових платформ, електронної комерції та транскордонних потоків даних. Установлено, що ключовими факторами розвитку міжнародної торгівлі послугами є глобалізація, цифровізація, науково-технологічний прогрес, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури, лібералізація міжнародної торгівлі, людський капітал та міжнародна економічна інтеграція. Саме ці фактори формують сучасну динаміку світового ринку послуг і визначають можливості країн щодо участі у міжнародному поділі праці.

По-третє, аналіз інституційно-правових засад регулювання міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом засвідчив, що ця сфера регулюється на глобальному, регіональному та національному рівнях. На глобальному рівні базову роль відіграють Світова організація торгівлі та Генеральна угода про торгівлю послугами, яка визначає принципи недискримінації, прозорості, доступу до ринку, національного режиму та поступової лібералізації. На регіональному рівні особливе значення має правова система Європейського Союзу, заснована на acquis communautaire, свободі надання послуг, свободі заснування, правилах конкуренції, захисті прав споживачів, регулюванні цифрового ринку, фінансових, транспортних і професійних послуг. Для України ключовою інституційно-правовою основою розвитку торгівлі послугами з ЄС є Угода про асоціацію, яка передбачає поступову гармонізацію національного законодавства з правом ЄС, адаптацію регуляторного середовища та створення передумов для інтеграції українських постачальників послуг до європейського ринку.

Таким чином, у першому розділі було сформовано теоретичну, методичну та інституційно-правову основу подальшого дослідження. З’ясовано, що міжнародна торгівля послугами є складним і багатовимірним явищем, яке поєднує економічні, технологічні, інституційні та правові аспекти.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

2.1. Динаміка та структура зовнішньої торгівлі послугами України

Міжнародна торгівля послугами є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності України та одним із напрямів її інтеграції у світову економіку. На відміну від товарної торгівлі, яка значною мірою залежить від виробничої бази, стану промисловості, аграрного сектору, логістичної інфраструктури та доступу до морських портів, торгівля послугами більшою мірою пов’язана з людським капіталом, цифровими технологіями, транспортно-логістичними можливостями, професійними компетенціями та здатністю суб’єктів господарювання надавати послуги нерезидентам [28]. Саме тому аналіз динаміки та структури міжнародної торгівлі послугами України дає змогу оцінити не лише зовнішньоторговельні позиції держави, а й рівень її адаптації до сучасних змін у системі міжнародних економічних відносин.

Статистичною основою аналізу міжнародної торгівлі послугами України є дані Національного банку України, Державної служби статистики України, а також міжнародних організацій, які відображають зовнішньоекономічні операції за методологією платіжного балансу [14]. У цьому контексті важливо враховувати, що показники торгівлі послугами можуть відрізнятися залежно від методології обліку, джерела даних та періоду уточнення статистичної інформації. Національний банк України у статистиці зовнішнього сектору використовує підхід, що дає змогу відображати операції між резидентами та нерезидентами України, зокрема експорт і імпорт послуг у межах поточного рахунку платіжного балансу [14]. Такий підхід є найбільш придатним для аналізу міжнародної торгівлі послугами у контексті міжнародних економічних відносин.

Упродовж останніх років міжнародна торгівля послугами України розвивалася під впливом неоднорідних факторів. До 2022 року важливими складовими експорту послуг були транспортні послуги, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, ділові та професійні послуги [12]. Повномасштабна війна суттєво змінила структуру зовнішньої торгівлі послугами, насамперед через обмеження традиційних транспортних маршрутів, скорочення окремих видів логістичних операцій, зміну режиму міжнародної мобільності населення та посилення ролі цифрових послуг[17]. У результаті окремі види послуг втратили частину своїх позицій, тоді як комп'ютерні та інформаційні послуги продемонстрували відносну стійкість.

Динаміка міжнародної торгівлі послугами України у 2024–2025 роках свідчить про збереження складної зовнішньоекономічної ситуації. За даними Національного банку України, у 2025 році дефіцит торгівлі послугами розширився до 7,9 млрд дол. США порівняно з 7,5 млрд дол. США у 2024 році [14]. Це було зумовлено тим, що експорт послуг скорочувався швидше, ніж імпорт. Зокрема, експорт послуг у 2025 році зменшився на 8,3%, тоді як імпорт послуг скоротився на 4,2% [14]. Така динаміка свідчить про збереження дисбалансів у зовнішній торгівлі послугами України та водночас про неоднакову стійкість окремих секторів послуг до зовнішніх шоків.

У табл. 2.1 подано узагальнену характеристику основних показників міжнародної торгівлі послугами України у 2024–2025 роках. Таблиця відображає зміну сальдо, динаміку експорту та імпорту послуг, а також загальну тенденцію до збереження дефіциту у торгівлі послугами.

Дані табл. 2.1 свідчать, що міжнародна торгівля послугами України у 2025 році залишалася вразливою до зовнішніх і внутрішніх шоків. З одного боку, скорочення експорту послуг відображає негативний вплив воєнних ризиків, обмеження традиційних транспортних маршрутів та зменшення окремих видів ділової активності. З іншого боку, збереження і навіть зростання експорту комп'ютерних послуг демонструє структурну перевагу

цифрового сектору, який меншою мірою залежить від фізичної інфраструктури та може функціонувати у форматі дистанційного надання послуг [14], [48].

Таблиця 2.1

Динаміка міжнародної торгівлі послугами України у 2024–2025 роках

Показник	*2024 рік*	*2025 рік*	*Характер зміни*
Сальдо торгівлі послугами, млрд дол. США	-7,5	-7,9	Дефіцит збільшився
Експорт послуг	База порівняння	-8,3% до 2024 року	Скорочення
Імпорт послуг	База порівняння	-4,2% до 2024 року	Скорочення
Основний чинник скорочення експорту	Транспортні та окремі ділові послуги	Транспортні послуги, будівництво, інші ділові послуги	Негативний вплив логістичних і воєнних факторів
Сектор зі зростанням експорту	Комп’ютерні послуги	+3,2% до 2024 року	Відносна стійкість цифрового сектору

Джерело**:** складено автором на основі [14].

Однією з головних структурних особливостей міжнародної торгівлі послугами України є значна роль комп’ютерних та інформаційних послуг. Український IT-сектор упродовж останнього десятиліття став одним із найбільш конкурентоспроможних сегментів експорту послуг, оскільки поєднує високий рівень людського капіталу, інтегрованість у міжнародні цифрові ринки та здатність працювати з іноземними замовниками у дистанційному форматі [48]. Навіть за умов війни цей сектор зберіг важливе значення для валютних надходжень держави та міжнародного позиціонування України як постачальника цифрових сервісів.

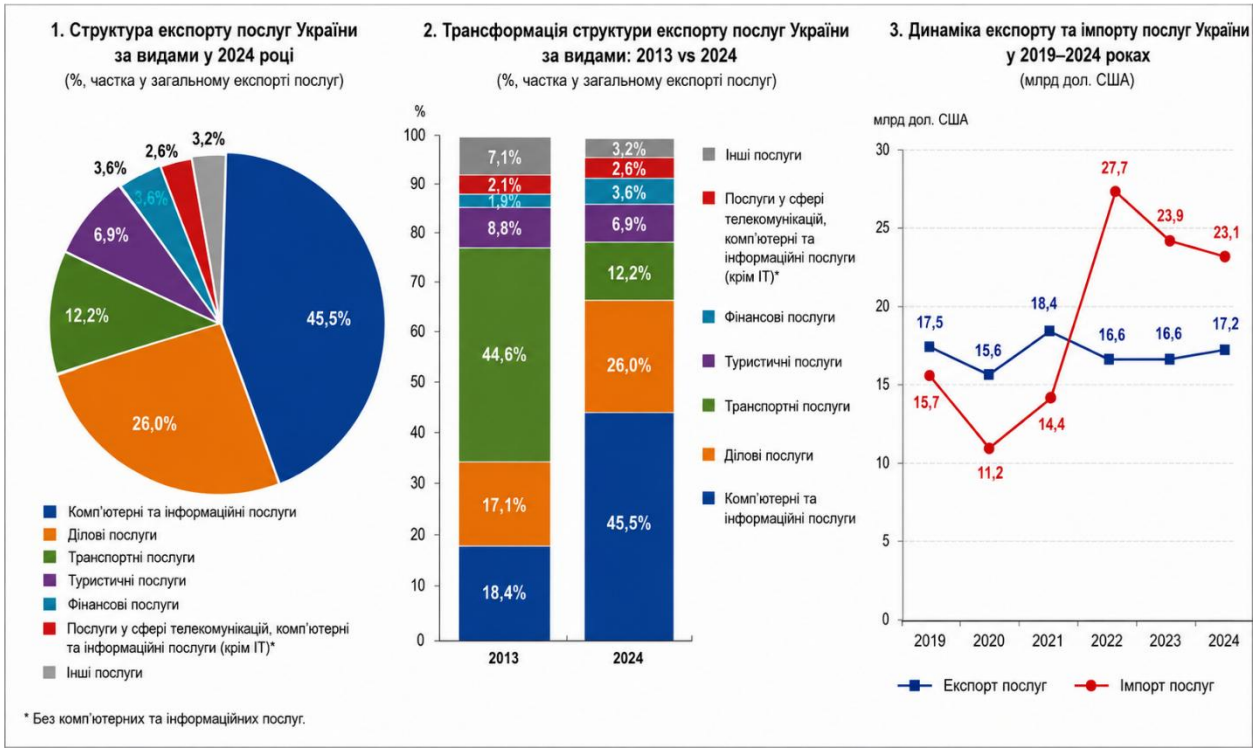

Рис.2.1. Зовнішня торгівля послугами України 2013-2024 роках

Джерело: [7], [24].

Рисунок 2.1. демонструє комплексну трансформацію міжнародної торгівлі послугами України у продовж останнього десятиліття 2013–2024 рр. Насамперед простежується суттєва зміна структури експорту послуг. Якщо у 2013 р. домінуюче місце займали транспортні послуги, частка яких становила 44,6 %, то у 2024 р. лідируючі позиції вже посідають комп'ютерні та інформаційні послуги із часткою 45,5 %. Водночас частка транспортних послуг скоротилася до 12,2 %, що свідчить про структурну перебудову українського сектору послуг під впливом цифровізації економіки, розвитку IT-галузі та трансформації міжнародних логістичних маршрутів. Значною також залишається роль ділових послуг, частка яких у 2024 р. становила 26,0 % у загальному експорті послуг України.

Окремої уваги заслуговує динаміка експорту та імпорту послуг України у 2019–2024 рр. У 2019 р. експорт послуг становив 17,5 млрд дол. США, тоді як імпорт — 15,7 млрд дол. США. У 2020 р. внаслідок пандемії COVID-19 спостерігалося скорочення міжнародної економічної активності, що призвело до зменшення експорту до 15,6 млрд дол. США та імпорту до 11,2 млрд дол.

США. У 2021 р. відбулося часткове відновлення світової торгівлі послугами, внаслідок чого експорт зріс до 18,4 млрд дол. США. Проте у 2022–2024 рр. структура міжнародної торгівлі послугами України зазнала суттєвих змін під впливом повномасштабної війни, перебудови логістики та посилення ролі цифрових послуг. Особливо помітним стало різке зростання імпорту послуг у 2022 р. — до 27,7 млрд дол. США, тоді як експорт залишався на рівні 16,6 млрд дол. США.

За даними НБУ, у 2025 році експорт комп'ютерних послуг зріс на 3,2%, тоді як загальний експорт послуг скоротився на 8,3% [14]. Це означає, що комп'ютерні послуги виконували стабілізаційну функцію у структурі українського експорту послуг. Водночас зростання комп'ютерних послуг не змогло повністю компенсувати скорочення транспортних, будівельних та окремих ділових послуг. Така ситуація свідчить про структурну неоднорідність українського сектору послуг, де цифрові напрями демонструють вищу стійкість, тоді як інфраструктурно залежні послуги залишаються значно вразливішими до воєнних та логістичних обмежень.

Важливе місце у структурі міжнародної торгівлі послугами України традиційно посідали транспортні послуги. До повномасштабної війни транспортний сектор був одним із ключових джерел експортних надходжень у сфері послуг, що пояснювалося транзитним потенціалом України, її географічним положенням між ЄС та країнами Азії, а також значенням морських портів, залізничного та трубопровідного транспорту [12]. Однак після 2022 року транспортні послуги зазнали суттєвого впливу через блокування частини логістичних маршрутів, обмеження морської торгівлі, зміну напрямів вантажопотоків і переорієнтацію експорту на західні прикордонні переходи.

У 2025 році скорочення експорту транспортних послуг становило 40,3%, що стало одним із головних чинників загального зменшення експорту послуг України [14]. Особливо суттєвим було падіння послуг трубопровідного транспорту, що відображає структурні зміни в енергетичній та транспортній

взаємодії України із зовнішніми партнерами. Це свідчить про те, що транспортна складова міжнародної торгівлі послугами України перебуває у стані глибокої трансформації і значною мірою залежить від безпекових умов, розвитку альтернативних маршрутів, інтеграції до європейської транспортної системи та модернізації логістичної інфраструктури.

Структурні зміни у зовнішній торгівлі послугами України можна узагальнити через виділення кількох ключових секторів, які формують її основу. До них належать комп'ютерні та інформаційні послуги, транспортні послуги, інші ділові послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, туристичні та пов'язані з подорожами послуги, а також державні послуги [14], [28]. Кожен із цих секторів має різну динаміку, різний рівень залежності від фізичної інфраструктури та різний потенціал для розвитку в умовах європейської інтеграції.

На рис. 2.2 представлено узагальнену структурну модель міжнародної торгівлі послугами України. Рисунок показує, що сучасна структура торгівлі послугами формується під впливом двох груп секторів: відносно стійких цифрових і професійних послуг та більш вразливих інфраструктурних і мобільнісних послуг.

Структура міжнародної торгівлі послугами України є багатокомпонентною, але водночас нерівномірною за рівнем стійкості окремих секторів. Цифрові та інформаційні послуги мають вищу адаптивність до кризових умов, оскільки можуть надаватися транскордонно та дистанційно. Натомість транспортно-логістичні послуги значною мірою залежать від фізичної інфраструктури, стану кордонів, портів, транспортних коридорів і безпекових умов. Ділові та професійні послуги посідають проміжне місце, оскільки частина з них може надаватися дистанційно, але водночас вони залежать від загального рівня економічної активності та інвестиційного середовища.

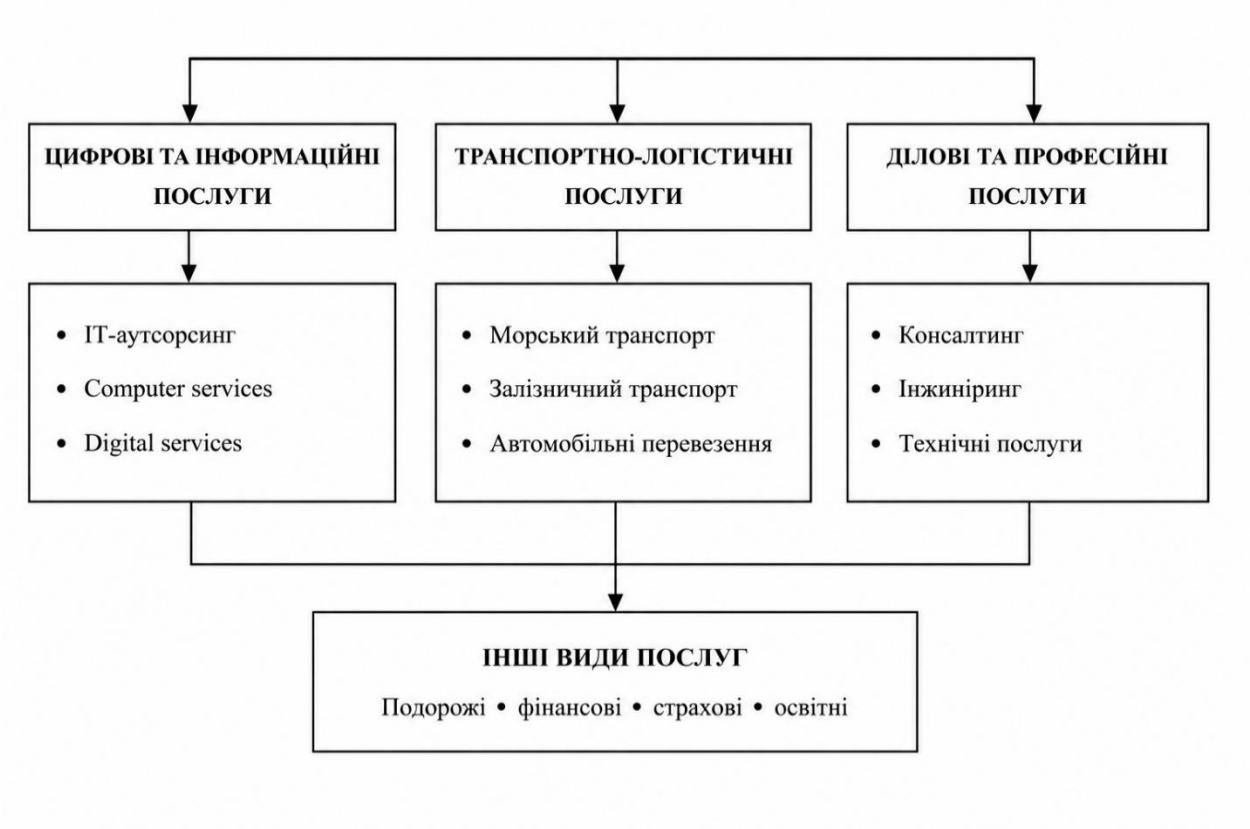

Рисунок 2.2. Структура зовнішної торгівлі послугами України за основними секторами

Джерело: складено автором на основі [28].

Аналіз структури експорту послуг України свідчить про поступове зміщення ваги від традиційних транспортних послуг до цифрових і професійних сервісів. Така тенденція відповідає загальним змінам у світовій економіці, де зростає значення знаннєємних послуг, цифрових платформ, IT-аутсорсингу, аналітичних, інжинірингових та консультаційних послуг [13], [68]. Для України ця тенденція має особливе значення, оскільки цифрові послуги можуть розвиватися навіть за умов обмеженого доступу до частини фізичної інфраструктури, що створює додаткові можливості для збереження експортного потенціалу.

Водночас структура імпорту послуг України також зазнала суттєвих змін. За даними НБУ, у 2025 році імпорт послуг знизився переважно через скорочення витрат подорожуючих і короткострокових мігрантів, тоді як імпорт транспортних, комп’ютерних, інших ділових послуг, послуг у сфері

культури та відпочинку, а також платежів за використання інтелектуальної власності зростав [14]. Це означає, що попит України на імпортні послуги залишається неоднорідним. З одного боку, скорочення витрат на подорожі зменшує загальний імпорт послуг, з іншого — зростання імпорту цифрових, транспортних і ділових послуг свідчить про потребу української економіки в зовнішніх сервісах, технологіях та професійній підтримці.

У табл. 2.2 подано основні структурні зміни в експорті та імпорті послуг України у 2025 році порівняно з 2024 роком. Така форма узагальнення дозволяє відокремити сектори, які скорочувалися, від секторів, що демонстрували позитивну динаміку.

Таблиця 2.2

Основні структурні зміни у міжнародній торгівлі послугами України у 2025 році

Напрям	*Сектори зі скороченням*	*Сектори зі зростанням*	*Загальна тенденція*
Експорт послуг	Транспортні послуги; будівництво; інші ділові послуги	Комп'ютерні послуги; послуги з переробки матеріальних ресурсів; витрати осіб, які подорожують Україною; державні послуги	Скорочення експорту через падіння транспортних та окремих ділових послуг
Імпорт послуг	Витрати подорожуючих і короткострокових мігрантів; окремі державні послуги	Транспортні послуги; комп'ютерні послуги; інші ділові послуги; послуги у сфері культури та відпочинку; плата за використання інтелектуальної власності	Помірне скорочення імпорту при зростанні технологічних і ділових послуг

Джерело**:** складено автором на основі [14].

Інформація, представлена у табл. 2.2, підтверджує, що сучасна динаміка міжнародної торгівлі послугами України має не лише кількісний, а й структурний характер. Скорочення експорту послуг не означає однакового погіршення всіх секторів. Навпаки, на тлі падіння транспортних і будівельних послуг окремі цифрові та спеціалізовані напрями демонструють зростання. Це

свідчить про поступову зміну моделі участі України у міжнародній торгівлі послугами — від переважання інфраструктурно залежних послуг до посилення ролі послуг, заснованих на знаннях, цифрових технологіях і професійних компетенціях.

Окремої уваги потребує аналіз комп'ютерних послуг як одного з найбільш перспективних напрямів експорту України. За матеріалами IT Ukraine Association, українська IT-індустрія зберігає значний експортний потенціал навіть в умовах війни, а її конкурентні переваги пов'язані з високою кваліфікацією спеціалістів, міжнародною орієнтацією бізнесу, гнучкістю організаційних моделей та досвідом роботи з глобальними замовниками [48]. Значення IT-сектору для зовнішньої торгівлі послугами України полягає не лише у валютних надходженнях, а й у формуванні позитивного іміджу України як постачальника високотехнологічних послуг.

Водночас розвиток IT-послуг не позбавлений ризиків. До основних викликів належать міграція фахівців, конкуренція з боку інших країн, валютні та податкові обмеження, зміна попиту на глобальному ринку IT-аутсорсингу, а також потреба в постійному підвищенні кваліфікації кадрів [48], [54]. Крім того, українські компанії дедалі більше конкурують не лише за ціною, а й за якістю, спеціалізацією, здатністю працювати з комплексними цифровими продуктами, кібербезпекою, штучним інтелектом, хмарними сервісами та аналітикою даних. Отже, подальше зростання IT-експорту потребує переходу від моделі переважно аутсорсингових послуг до створення продуктів і високотехнологічних сервісів із більшою доданою вартістю.

Транспортні послуги, навпаки, демонструють більшу залежність від фізичних, безпекових та інфраструктурних чинників. Скорочення експорту транспортних послуг у 2025 році на 40,3% засвідчує глибину структурних змін у цьому секторі [14]. Для України ця тенденція є особливо важливою, оскільки транспортна система традиційно була одним із ключових елементів її зовнішньоекономічного потенціалу. Переорієнтація вантажопотоків на західні кордони, розвиток автомобільних і залізничних переходів з ЄС, обмеження

морського експорту та зміни у трубопровідному транспорті створюють нову конфігурацію транспортних послуг, яка потребує подальшої модернізації.

Ще одним важливим елементом структури міжнародної торгівлі послугами України є інші ділові послуги. До них належать професійні, технічні, консультаційні, інжинірингові, рекламні та управлінські послуги, які забезпечують функціонування міжнародного бізнесу [14], [28]. У 2025 році експорт інших ділових послуг скоротився на 6,9%, зокрема за рахунок технічних послуг [14]. Це може свідчити про зменшення окремих видів міжнародної ділової активності або зміну попиту на українські професійні сервіси. Водночас імпорт інших ділових послуг зріс, зокрема за рахунок рекламних послуг, що відображає потребу українського бізнесу в зовнішніх сервісах, маркетинговій підтримці та спеціалізованих компетенціях.

Розвиток міжнародної торгівлі послугами України також необхідно розглядати у контексті її європейської інтеграції. Європейський Союз є ключовим зовнішньоекономічним партнером України, а поступова гармонізація законодавства, розвиток цифрового ринку, інтеграція до транспортних коридорів ЄС та розширення професійної мобільності створюють передумови для посилення ролі європейського напряму у торгівлі послугами [10], [25]. Водночас повна реалізація цього потенціалу потребує не лише відкриття ринків, а й підвищення якості українських послуг, стандартизації, сертифікації, цифрової сумісності та розвитку інституційної довіри.

Сучасні тенденції міжнародної торгівлі послугами України узагальнено на рис. 2.3. На рисунку відображено основні напрями структурної трансформації, що визначають сучасний стан українського ринку послуг у міжнародному вимірі.

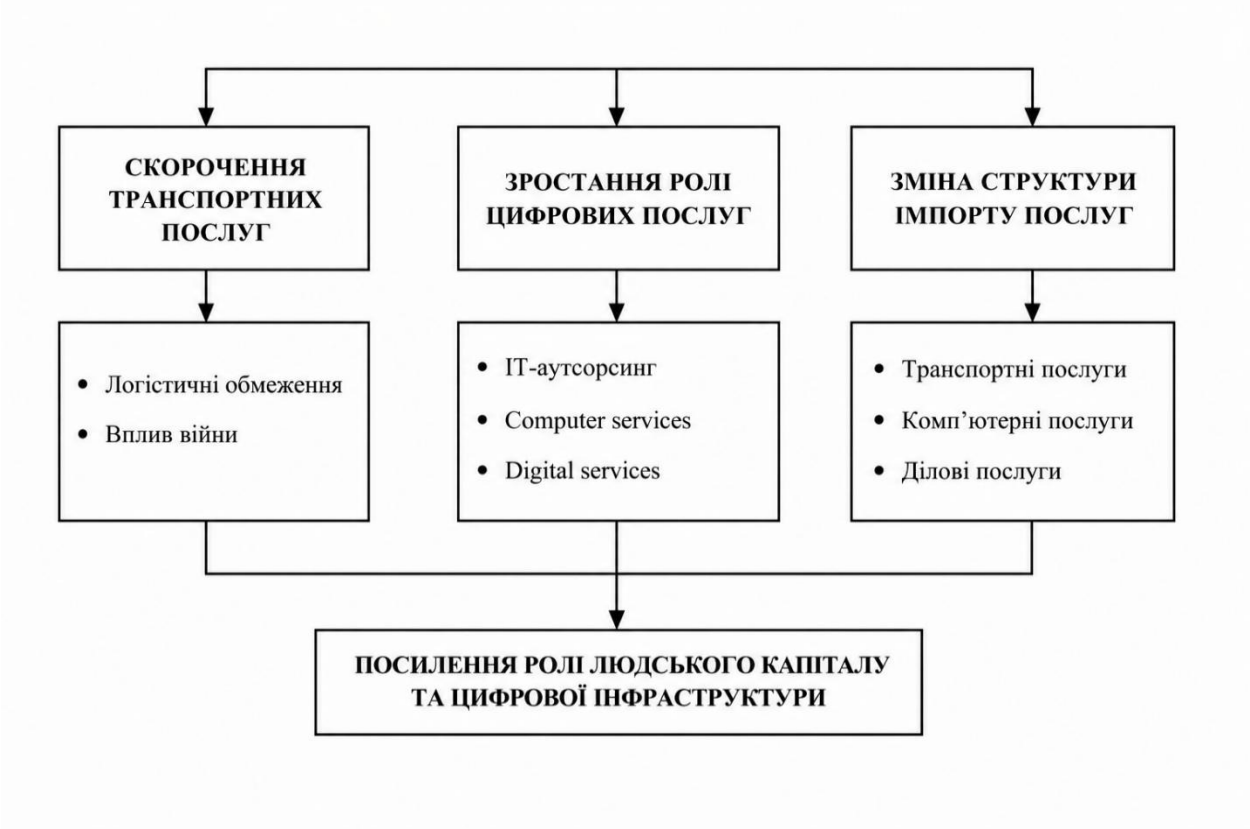

Рисунок 2.3. Основні тенденції трансформації міжнародної торгівлі послугами України

Джерело: складено автором на основі [48].

Рис. 2.3 ілюструє, що сучасна міжнародна торгівля послугами України розвивається під впливом двох протилежних тенденцій. Перша пов'язана зі скороченням тих секторів, які залежать від фізичної інфраструктури та безпекового середовища. Друга полягає у зростанні значення цифрових і знаннєємних послуг, які мають вищу адаптивність до кризових умов. Саме поєднання цих тенденцій визначає складність сучасного етапу розвитку торгівлі послугами України.

Загалом аналіз динаміки та структури міжнародної торгівлі послугами України дає змогу виділити кілька ключових тенденцій. По-перше, торгівля послугами залишається важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності, але її сальдо у 2024–2025 роках було від'ємним. По-друге, структура експорту послуг поступово зміщується у бік цифрових і професійних сервісів, хоча транспортні послуги залишаються важливою, але

вразливою складовою. По-третє, імпорт послуг відображає потребу української економіки у зовнішніх цифрових, транспортних, ділових і спеціалізованих сервісах. По-четверте, подальший розвиток міжнародної торгівлі послугами України залежить від поєднання безпекових, інфраструктурних, цифрових та інституційних факторів.

Отже, протягом останнього десятиліття і особливо у 2024–2025 роках міжнародна торгівля послугами України перебувала у стані структурної трансформації. Її розвиток визначався одночасним впливом воєнних ризиків, зміни логістичних маршрутів, скорочення окремих традиційних секторів, зростання ролі комп'ютерних послуг та посилення значення цифрової економіки. Незважаючи на розширення дефіциту торгівлі послугами у 2025 році, наявність стійких цифрових секторів створює передумови для подальшого розвитку експортного потенціалу України. Це формує основу для наступного підрозділу, у якому доцільно оцінити сучасний стан і тенденції розвитку торгівлі послугами саме між Україною та Європейським Союзом.

2.2. Сучасний стан розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС

Сучасний стан торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом доцільно розглядати як окремий напрям зовнішньоекономічного співробітництва, що має власну динаміку, структуру та фактори розвитку. У попередньому підрозділі було проаналізовано загальну динаміку міжнародної торгівлі послугами України, тоді як у межах цього підрозділу основну увагу зосереджено саме на європейському напрямі, його місці у зовнішній торгівлі послугами України та тих структурних змінах, які виникли під впливом європейської інтеграції, воєнних ризиків, цифровізації та трансформації логістичних маршрутів. Такий підхід дозволяє уникнути повторення загальної характеристики торгівлі послугами України та перейти до аналізу специфіки взаємодії з Європейським Союзом як ключовим економічним партнером України [25].

Європейський Союз посідає особливе місце у зовнішньоекономічних відносинах України, оскільки є не лише важливим ринком збуту товарів і послуг, а й простором поступової регуляторної, інфраструктурної та цифрової інтеграції. Якщо у товарній торгівлі значення ЄС проявляється через частку у зовнішньоторговельному обороті, то у сфері послуг роль Європейського Союзу є ширшою. Вона охоплює транспортно-логістичну взаємодію, IT-аутсорсинг, професійні та ділові послуги, фінансові сервіси, освітні й туристичні послуги, а також послуги, пов'язані з мобільністю населення та бізнесу [21]. Саме тому торгівля послугами між Україною та ЄС має не лише комерційний, а й інтеграційний характер.

За даними Державної служби статистики України, у 2025 році на країни Європейського Союзу припадало 40,9% українського експорту послуг і 54,9% імпорту послуг України [7]. Така пропорція свідчить про високу роль ЄС у сфері зовнішньої торгівлі послугами, однак водночас демонструє певну асиметрію: Україна більше залежить від імпорту послуг з ЄС, ніж від експорту послуг до ЄС. Це означає, що Європейський Союз є для України не лише ринком збуту, а й важливим джерелом транспортних, фінансових, ділових, цифрових, професійних та інших сервісів, необхідних для функціонування української економіки в умовах європейської інтеграції.

Теплова карта (Див. рис. 2.4.) демонструє інтенсивність торгівлі послугами України з окремими країнами Європейського Союзу. Найбільші обсяги торгівлі послугами спостерігаються у відносинах з Німеччиною та Польщею. Зокрема, обсяг імпорту послуг з Німеччини становив близько 230 млн дол. США, тоді як експорт послуг України до Німеччини — 164,8 млн дол. США. Водночас Польща характеризується майже збалансованими показниками експорту та імпорту послуг — відповідно 149,5 млн дол. США та 148,4 млн дол. США, що свідчить про високий рівень двосторонньої економічної взаємодії.

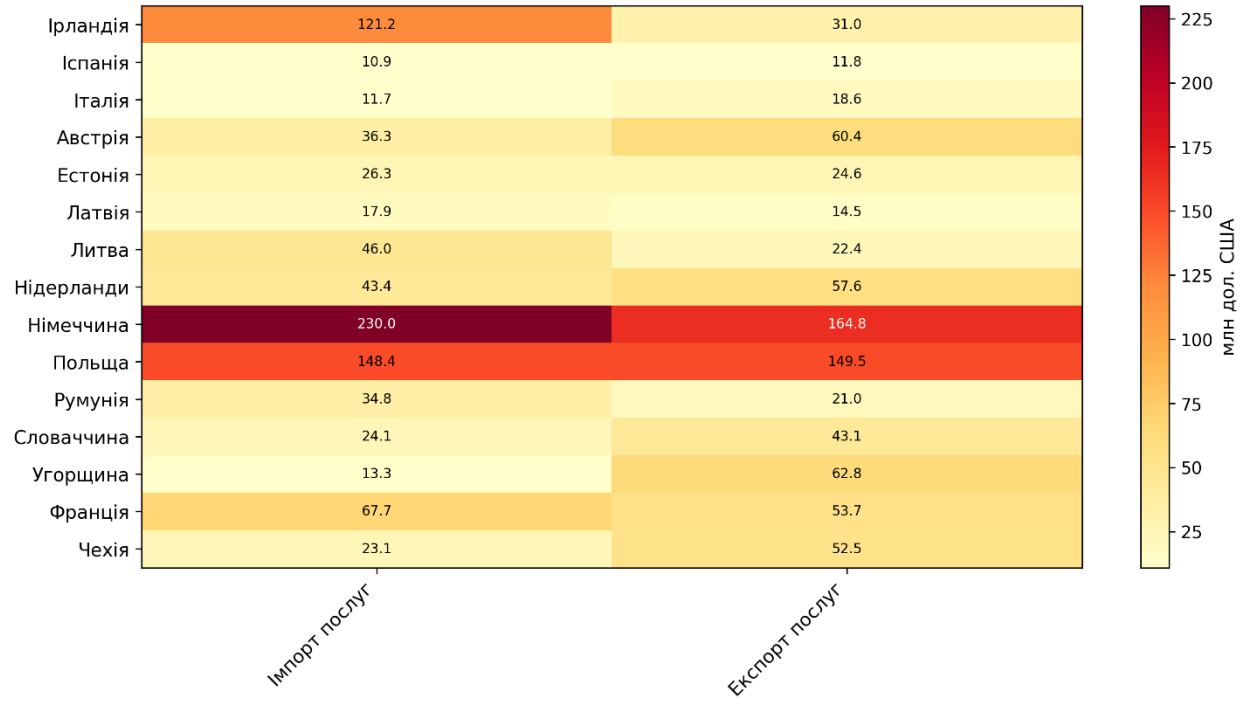

Рис. 2.4. Теплова карта торгівлі послугами України з окремими країнами ЄС у 2024 році

Джерело: складено автором на основі [6].

Суттєві обсяги торгівлі послугами також спостерігаються з Францією, Нідерландами, Австрією та Ірландією. При цьому для окремих країн характерна асиметрична структура торгівлі. Наприклад, Ірландія має значно більший обсяг імпорту послуг в Україну, ніж експорту українських послуг, що може бути пов’язано з діяльністю міжнародних ІТ-компаній та цифрових платформ. Для Австрії, Чехії та Угорщини, навпаки, простежується переважання експорту українських послуг над імпортом.

Загалом наведені дані підтверджують, що міжнародна торгівля послугами України з країнами ЄС має нерівномірний характер та концентрується переважно навколо найбільших економік Європейського Союзу. Водночас активне зростання торгівлі цифровими, професійними та інформаційними послугами свідчить про поступову інтеграцію України до європейського ринку послуг.

У структурі експорту послуг України до країн ЄС у 2024 р. найбільші обсяги припадали на телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги, експорт яких оцінювався приблизно у 2,0–2,2 млрд дол. США, що становило близько 45 % загального експорту послуг до ЄС. Ділові послуги забезпечували близько 1,1–1,3 млрд дол. США або приблизно 26 % експорту послуг. Обсяг транспортних послуг становив орієнтовно 0,7–0,8 млрд дол. США, тобто близько 15–18 %. Значно меншими були обсяги туристичних, фінансових, страхових та будівельних послуг, які сумарно формували менш ніж 15 % експорту послуг України до ЄС.

У структурі імпорту послуг з країн ЄС до України у 2024 р. найбільшу роль відігравали ділові та професійні послуги, обсяг яких перевищував 2,5–3,0 млрд дол. США. Транспортні послуги забезпечували близько 2,0–2,2 млрд дол. США імпорту, а фінансові та страхові послуги — понад 1 млрд дол. США. Імпорт телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг оцінювався приблизно у 1,2–1,5 млрд дол. США. Таким чином, у торгівлі послугами між Україною та ЄС домінують цифрові, професійні та транспортні сервіси, які формують основну частину двостороннього ринку послуг.

Таблиця 2.4

Основні напрями торгівлі послугами між Україною та ЄС

Напрям торгівлі послугами	*Значення для України*	*Основна тенденція*
Комп'ютерні та інформаційні послуги	Формування експортних надходжень, інтеграція українських ІТ-компаній до ринку ЄС	Збереження високої ролі цифрового експорту
Транспортні та логістичні послуги	Обслуговування товарної торгівлі, транзиту та нових маршрутів через країни ЄС	Трансформація маршрутів після 2022 року
Ділові та професійні послуги	Консалтинг, інжиніринг, технічні, рекламні й управлінські сервіси	Посилення ролі знаннєємних послуг
Фінансові та страхові послуги	Обслуговування міжнародних розрахунків, інвестицій та ризиків	Залежність від регуляторної гармонізації
Туристичні та освітні послуги	Мобільність громадян, навчання, короткострокові поїздки	Висока залежність від безпекових і міграційних факторів
Цифрові сервіси та електронна комерція	Розширення дистанційного доступу до ринку ЄС	Зростання значення цифрової сумісності

Джерело**:** складено автором на основі [22].

У табл. 2.4 подано узагальнену характеристику основних напрямів торгівлі послугами між Україною та ЄС. Вона дозволяє виокремити ті сектори, які мають найбільше значення для двосторонньої взаємодії, а також визначити їхній характер впливу на розвиток міжнародної торгівлі послугами.

Однією з головних тенденцій сучасної торгівлі послугами між Україною та ЄС є зростання ролі цифрових і комп'ютерних послуг. Український ІТ-сектор упродовж останніх років став одним із найбільш впізнаваних сегментів експорту послуг. Його конкурентні переваги пов'язані з високою кваліфікацією спеціалістів, досвідом роботи з іноземними замовниками, гнучкістю бізнес-моделей та здатністю працювати дистанційно [16]. Для ринку ЄС це має особливе значення, оскільки європейські компанії зацікавлені у доступі до якісних цифрових рішень, програмної розробки, кібербезпеки, хмарних сервісів, аналітики даних та ІТ-консалтингу.

Водночас експорт ІТ-послуг до ЄС не слід розглядати лише як кількісне зростання валютних надходжень. Його важливість полягає також у зміні характеру участі України у міжнародному поділі праці. На відміну від традиційного експорту сировини або транспортних послуг, ІТ-послуги створюють можливість для включення українських компаній у більш високодохідні сегменти міжнародних ланцюгів створення вартості. Це наближує Україну до моделі економіки, у якій конкурентні переваги формуються не лише за рахунок ресурсів або географічного положення, а й завдяки знанням, цифровим компетенціям та інноваційним рішенням [54].

Разом із тим український ІТ-сектор у торгівлі з ЄС має і певні обмеження. Значна частина експорту комп'ютерних послуг досі пов'язана з аутсорсинговою моделлю, коли українські компанії виконують окремі завдання для іноземних замовників, але не завжди контролюють кінцевий продукт, бренд або канали збуту. Це обмежує рівень доданої вартості, який залишається в українській економіці. Тому подальша інтеграція до ринку ЄС має передбачати поступовий перехід від виконання окремих операцій до

розробки комплексних цифрових продуктів, власних платформ, сервісних рішень та спеціалізованих технологічних послуг [16].

Другою важливою тенденцією є трансформація транспортно-логістичних послуг між Україною та ЄС. До 2022 року транспортні послуги України значною мірою були пов’язані з морськими портами, транзитним потенціалом, трубопровідним транспортом і традиційними маршрутами експорту. Після початку повномасштабної війни роль країн ЄС у забезпеченні транспортної доступності України суттєво зросла. Значна частина товарних потоків була переорієнтована на автомобільні, залізничні та мультимодальні маршрути через Польщу, Румунію, Словаччину, Угорщину та інші країни ЄС [12]. Це змінило не лише товарну логістику, а й попит на транспортні, складські, експедиторські, митно-брокерські та супровідні послуги.

На відміну від цифрових послуг, транспортно-логістичні сервіси мають вищу залежність від інфраструктури, пропускної здатності кордонів, стану доріг, залізничної сумісності, митних процедур і безпекових умов. Тому їх розвиток у співпраці з ЄС безпосередньо пов’язаний із модернізацією прикордонної інфраструктури, цифровізацією митних процедур, розвитком мультимодальних перевезень та інтеграцією України до європейських транспортних мереж [17]. У цьому контексті торгівля транспортними послугами між Україною та ЄС виступає не лише окремим сектором послуг, а й необхідною умовою функціонування ширшої системи зовнішньоекономічних зв’язків.

Важливою рисою сучасного стану торгівлі послугами між Україною та ЄС є асиметричність її структури. Україна експортує до ЄС насамперед ті послуги, у яких має порівняльні переваги, пов’язані з людським капіталом, цифровими компетенціями, географічним положенням або вартісною конкурентоспроможністю. Натомість імпорт послуг з ЄС часто пов’язаний із доступом до фінансових, страхових, професійних, транспортних, технологічних та управлінських сервісів, які підтримують функціонування українського бізнесу [21], [22]. Така структура не є негативною сама по собі,

однак вона свідчить про необхідність посилення експортної спроможності українських сервісних компаній.

Окреме місце у двосторонній торгівлі послугами посідають ділові та професійні послуги. Вони охоплюють широкий спектр сервісів, включаючи консалтинг, інжиніринг, технічну підтримку, рекламу, маркетинг, управлінські, юридичні та бухгалтерські послуги. Їх значення зростає у міру поглиблення інтеграції українських компаній до європейських виробничих і сервісних мереж [21]. Для України розвиток цього напряму є важливим, оскільки він може забезпечити перехід від простого надання операційних послуг до участі у складніших бізнес-процесах європейських компаній.

Водночас ділові та професійні послуги є чутливими до регуляторних умов. На відміну від ІТ-послуг, де транскордонне надання часто можливе без фізичної присутності на ринку, професійні послуги можуть вимагати визнання кваліфікацій, відповідності стандартам ЄС, знання локального права, мовної компетентності, страхування професійної відповідальності та дотримання етичних норм [19]. Тому їх розвиток залежить не лише від попиту, а й від успішності гармонізації українського регуляторного середовища з європейським.

Значну роль у торгівлі послугами між Україною та ЄС відіграють також послуги, пов’язані з мобільністю населення. До них належать туристичні, освітні, медичні та інші послуги, що передбачають фізичне переміщення споживача або постачальника. Після 2022 року цей напрям зазнав суттєвої трансформації через масштабну міграцію, тимчасовий захист українських громадян у країнах ЄС, зміну характеру короткострокових поїздок та переорієнтацію освітньої й професійної мобільності. У результаті послуги, пов’язані з перебуванням українців у країнах ЄС, стали важливою частиною двосторонньої економічної взаємодії, хоча їх вплив на платіжний баланс є складним і неоднозначним [22].

Окрему увагу слід приділити фінансовим і страховим послугам. У міру поглиблення економічної інтеграції України з ЄС зростає потреба у

фінансових сервісах, пов’язаних із міжнародними розрахунками, кредитуванням, страхуванням ризиків, інвестиційним супроводом, гарантіями, валютними операціями та обслуговуванням міжнародної торгівлі. У цій сфері Європейський Союз виступає переважно як джерело більш розвинених фінансових інструментів і стандартів регулювання [24], [39]. Для України важливим завданням є не лише імпорт таких послуг, а й поступове формування власних конкурентоспроможних фінансових і страхових сервісів, які відповідатимуть європейським вимогам.

Таблиця 2.5

Матриця сучасних тенденцій торгівлі послугами між Україною та ЄС

Група послуг	*Поточний стан*	*Ключова тенденція*	*Основне обмеження*
Комп’ютерні та інформаційні послуги	Відносно стійкий сектор експорту	Зростання ролі цифрових сервісів	Конкуренція на ринку ЄС, потреба у продуктах з вищою доданою вартістю
Транспортно-логістичні послуги	Висока залежність від інфраструктури	Переорієнтація маршрутів на країни ЄС	Пропускна здатність кордонів, безпекові ризики
Ділові та професійні послуги	Потенційно перспективний напрям	Залучення до сервісних мереж ЄС	Визнання кваліфікацій, стандарти, регуляторні вимоги
Фінансові та страхові послуги	Більша роль імпорту з ЄС	Поступова регуляторна гармонізація	Недостатній рівень розвитку окремих внутрішніх інструментів
Туристичні та освітні послуги	Нестабільна динаміка	Залежність від мобільності населення	Війна, міграційні процеси, безпекові фактори

Джерело**:** складено автором на основі [21].

Сучасні тенденції торгівлі послугами між Україною та ЄС можна узагальнити через виділення секторів за рівнем стійкості та перспективності. У табл. 2.5 подано матрицю, яка дозволяє показати, які види послуг мають найбільший потенціал зростання, а які залишаються більш залежними від зовнішніх обмежень.

Перспективнішими для України у торгівлі з ЄС є ті види послуг, які спираються на людський капітал, цифрові компетенції та професійні знання.

Натомість найбільш уразливими залишаються напрями, пов’язані з фізичною інфраструктурою, мобільністю населення та безпековими умовами. Такий поділ є важливим для розуміння перспектив розвитку двосторонньої торгівлі послугами, оскільки він дозволяє визначити, які сектори можуть стати основою майбутнього зростання, а які потребують додаткової інституційної та інфраструктурної підтримки.

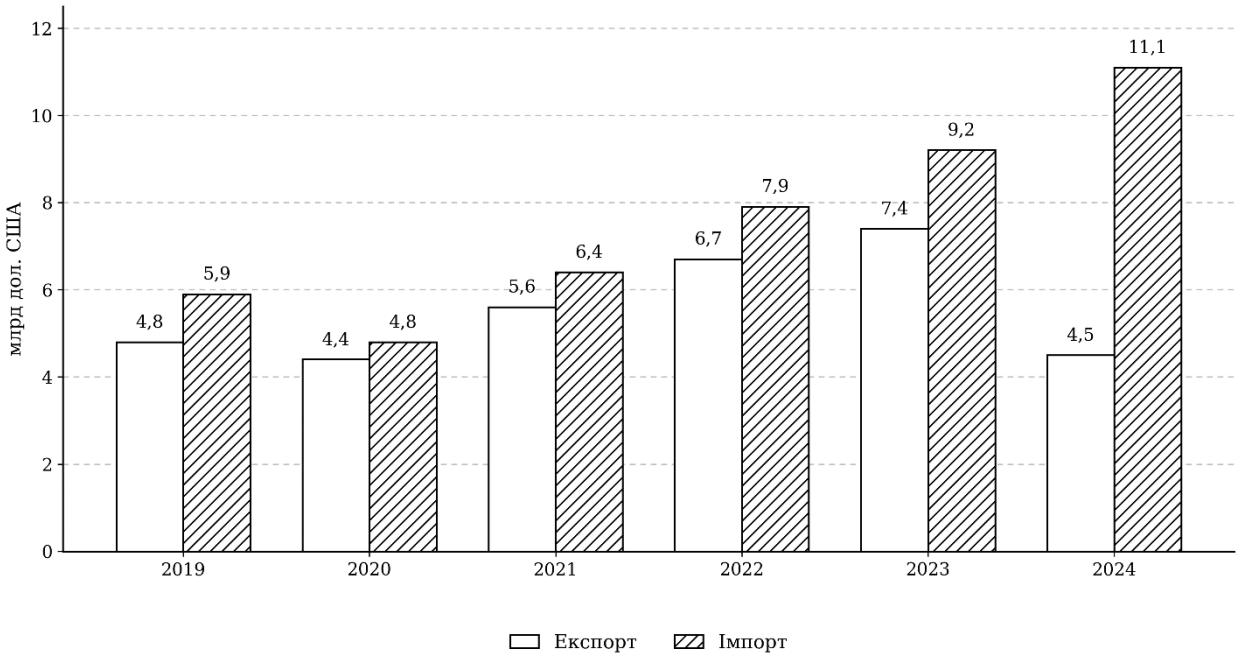

Рисунок 2.5. Динаміка торгівлі послугами між Україною та ЄС у 2019–2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [6], [24].

Дані рис. 2.5 свідчать про поступове зростання обсягів торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом упродовж 2019–2024 рр., однак при цьому для України характерним залишалося від’ємне сальдо. У 2019 р. експорт послуг України до ЄС становив близько 4,8 млрд дол. США, тоді як імпорт послуг із країн ЄС — 5,9 млрд дол. США. У 2021 р. після пандемічного спаду спостерігалося відновлення міжнародної економічної активності: експорт послуг до ЄС зріс до 5,6 млрд дол. США, а імпорт — до 6,4 млрд дол. США.

Особливо суттєві зміни відбулися після 2022 р. Унаслідок структурної перебудови зовнішньої торгівлі, переорієнтації економічних зв’язків на

європейський ринок та поглиблення інтеграції з ЄС обсяги торгівлі послугами продовжували зростати. У 2024 р. імпорт послуг із ЄС досяг 11,1 млрд дол. США, тоді як експорт українських послуг до ЄС становив 4,5 млрд дол. США. Таким чином, негативне сальдо торгівлі послугами України з ЄС збільшилося до –6,6 млрд дол. США.

Порівняно із загальносвітовою торгівлею послугами України, торгівля з Європейським Союзом характеризується значно вищою концентрацією економічних зв'язків. Якщо у світовому масштабі експорт послуг України у 2024 р. становив близько 17,2 млрд дол. США, то приблизно чверть цього обсягу припадала саме на ринок ЄС. Водночас частка ЄС в імпорті послуг України була ще вищою, що свідчить про глибоку інтеграцію України до європейського ринку транспортних, цифрових, фінансових та професійних послуг.

Однією з важливих тенденцій є посилення ролі європейського регуляторного простору для українських постачальників послуг. Участь у торгівлі з ЄС вимагає не лише конкурентної ціни або професійної якості, а й відповідності європейським стандартам захисту даних, цифрової безпеки, споживчих прав, професійної етики, фінансового нагляду та технічного регулювання [24]. Це означає, що українські компанії, які працюють на ринку ЄС, фактично мають адаптуватися до більш вимогливого інституційного середовища. Така адаптація може підвищувати витрати у короткостроковому періоді, але в довгостроковій перспективі вона сприяє підвищенню якості послуг та посиленню міжнародної конкурентоспроможності.

Важливо також враховувати, що торгівля послугами між Україною та ЄС дедалі більше пов'язана з цифровою сумісністю. Для IT-компаній, фінансових сервісів, електронної комерції, онлайн-освіти, маркетингових і консалтингових послуг критичне значення мають не лише технічні навички, а й здатність працювати у правовому та технологічному середовищі ЄС [13]. Це включає захист персональних даних, кібербезпеку, електронну ідентифікацію, стандарти цифрових платежів, використання хмарної інфраструктури та

взаємодію з європейськими цифровими платформами. Отже, цифровізація у контексті торгівлі послугами між Україною та ЄС є не просто технологічним фактором, а умовою доступу до ринку.

У сучасних умовах важливою проблемою залишається нерівномірність розвитку окремих сегментів торгівлі послугами між Україною та ЄС. Українські ІТ-компанії й окремі професійні сервіси вже значною мірою інтегровані до європейського ринку, тоді як транспортні, фінансові, освітні та інші послуги потребують більшої регуляторної, інфраструктурної або інституційної підтримки. Це означає, що розвиток торгівлі послугами з ЄС не може бути забезпечений лише загальним відкриттям ринку. Він потребує секторного підходу, який враховуватиме специфіку кожного виду послуг, рівень його конкурентоспроможності та бар'єри доступу до ринку ЄС.

Значення торгівлі послугами між Україною та ЄС посилюється також у контексті післявоєнного відновлення. Європейські компанії, фінансові установи, логістичні оператори, інжинірингові й консалтингові організації можуть відігравати важливу роль у відбудові інфраструктури, модернізації підприємств, цифровізації державних і приватних сервісів, розвитку транспортних коридорів та інтеграції України до європейських виробничих мереж [34]. У цьому контексті імпорт послуг з ЄС не слід розглядати лише як відтік коштів. У багатьох випадках він може виконувати модернізаційну функцію, забезпечуючи доступ до технологій, управлінських практик, стандартів якості та професійних компетенцій.

Разом із тим стратегічним завданням України є не лише використання європейських послуг для модернізації економіки, а й нарощування власного експорту послуг до ЄС. Найбільший потенціал у цьому контексті мають ІТ-послуги, цифрові сервіси, інжиніринг, технічний консалтинг, логістичні послуги, освітні продукти, креативні індустрії та професійні сервіси. Для їх розвитку необхідні інвестиції у людський капітал, покращення цифрової інфраструктури, підтримка експортоорієнтованих малих і середніх

підприємств, гармонізація стандартів та активніше просування українських сервісних компаній на ринку ЄС [54].

Отже, сучасний стан торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом характеризується високою роллю ЄС у структурі українського експорту й імпорту послуг, асиметричністю двосторонніх потоків, посиленням значення цифрових і професійних сервісів, трансформацією транспортно-логістичних послуг та зростанням ролі регуляторної адаптації. На відміну від загальної динаміки міжнародної торгівлі послугами України, європейський напрям має виразний інтеграційний зміст, оскільки пов’язаний не лише з комерційним обміном, а й з поступовим входженням України до європейського економічного простору.

2.3. Перспективи та напрями розвитку торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом

Перспективи розвитку торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом доцільно розглядати як результат поєднання структурних змін у національній економіці, поглиблення європейської інтеграції, цифровізації міжнародного бізнесу, трансформації логістичних маршрутів та зростання ролі людського капіталу.

Для обґрунтування перспектив розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС у роботі доцільно використати метод матричного узагальнення. Його застосування дозволяє систематизувати окремі напрями послуг за двома критеріями: потенціалом зростання та рівнем бар’єрів реалізації. Такий підхід є доречним для бакалаврського дослідження, оскільки не потребує складного економіко-математичного прогнозування, але дає можливість логічно впорядкувати аналітичні висновки, отримані у попередніх підрозділах. У межах цього дослідження матриця використовується як

інструмент якісного аналізу, що допомагає визначити найбільш перспективні сектори торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом.

Розвиток торгівлі послугами між Україною та ЄС має розглядатися не лише як збільшення обсягів експорту чи імпорту, а як частина ширшого процесу економічної інтеграції України до європейського простору. У цьому контексті перспективи залежать від кількох ключових умов. По-перше, від здатності України гармонізувати регуляторне середовище з нормами ЄС. По-друге, від розвитку людського капіталу, який є основою експорту знаннєємних послуг. По-третє, від модернізації транспортно-логістичної інфраструктури, що має значення для обслуговування товарної торгівлі та транзитних потоків. По-четверте, від цифрової сумісності українських сервісних компаній з європейським ринком [25].

Одним із найбільш перспективних напрямів є подальший розвиток комп'ютерних та інформаційних послуг. Український IT-сектор уже сформував стійку репутацію на міжнародному ринку, а його конкурентні переваги пов'язані з високою кваліфікацією фахівців, досвідом роботи з іноземними замовниками, гнучкістю бізнес-моделей та можливістю дистанційного надання послуг [16]. Для ринку ЄС особливо важливими можуть бути українські послуги у сферах програмної розробки, кібербезпеки, хмарних сервісів, штучного інтелекту, аналітики даних, фінансових технологій та цифрової трансформації бізнесу. Водночас подальше зростання цього напряму потребує переходу від переважно аутсорсингової моделі до створення цифрових продуктів і комплексних сервісних рішень з вищою доданою вартістю.

Другим перспективним напрямом є ділові, професійні, інжинірингові та консалтингові послуги. Їх значення зростає у зв'язку з поглибленням економічної взаємодії України з ЄС, участю українських підприємств у європейських виробничих і сервісних мережах, а також потребою бізнесу в адаптації до стандартів Європейського Союзу. До таких послуг належать управлінський консалтинг, технічне консультування, юридичний супровід,

аудит, бухгалтерський облік, маркетинг, інжиніринг, екологічний консалтинг і послуги з підготовки підприємств до роботи на європейському ринку [21], [22]. Перспективність цього напряму полягає в тому, що він дозволяє Україні посилювати участь у знаннєємних сегментах міжнародної торгівлі послугами.

Водночас розвиток професійних послуг залежить не лише від наявності кваліфікованих фахівців, а й від відповідності європейським стандартам. Для багатьох професійних сервісів важливими є питання визнання кваліфікацій, сертифікації, професійної відповідальності, знання права ЄС, мовної підготовки та здатності працювати у мультикультурному середовищі [24]. Тому перспективи цього напряму безпосередньо пов'язані з освітньою, інституційною та регуляторною адаптацією України до вимог європейського ринку.

Третім важливим напрямом є транспортно-логістичні послуги. Після 2022 року значення європейського напряму для української логістики суттєво зросло, оскільки значна частина зовнішньоторговельних потоків була переорієнтована на західні кордони та маршрути через країни ЄС [12]. У перспективі розвиток цього напряму потребує розширення пропускної здатності пунктів перетину кордону, модернізації залізничної та автомобільної інфраструктури, цифровізації митних процедур, розвитку мультимодальних перевезень та інтеграції України до європейських транспортних коридорів. Транспортні послуги в цьому контексті є не лише окремим видом експорту, а й необхідною умовою ефективного функціонування зовнішньої торгівлі України загалом.

Четвертим перспективним напрямом є цифрова торгівля послугами та електронна комерція. Розвиток цифрових платформ, онлайн-сервісів, електронних платежів, маркетплейсів і хмарних технологій створює нові можливості для українських компаній на ринку ЄС [61]. Водночас доступ до європейського цифрового простору потребує відповідності правилам захисту персональних даних, кібербезпеки, електронної ідентифікації, прозорості цифрових платформ і цифрових платежів [68]. Отже, цифрова торгівля

послугами має розвиватися не лише як технологічний, а і як регуляторно сумісний із ЄС напрям.

П’ятим напрямом є освітні, креативні та культурні послуги. Їхня частка у загальній структурі зовнішньої торгівлі послугами України є меншою порівняно з ІТ або транспортом, однак вони мають важливе значення для довгострокового позиціонування України у європейському гуманітарному, освітньому та професійному просторі. Онлайн-курси, професійне навчання, освітні програми, дизайн, медіапослуги, креативні індустрії, культурні продукти та мовні сервіси можуть стати додатковими каналами експорту послуг. Їх розвиток особливо перспективний у поєднанні з цифровими платформами та дистанційними формами міжнародної взаємодії [13], [68].

Для систематизації перспективних напрямів розвитку торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом у роботі використано метод матричного узагальнення. Його застосування є доцільним, оскільки торгівля послугами охоплює різні за природою сектори, які суттєво відрізняються між собою за рівнем експортного потенціалу, залежністю від інфраструктури, потребою в регуляторній адаптації та здатністю до швидкої інтеграції у європейський ринок. Тому просте перерахування перспективних напрямів не дозволяє достатньо чітко визначити, які з них мають першочергове значення для України, а які потребують тривалішої підготовки або подолання істотних бар’єрів.

Матриця пріоритетів розвитку побудована за двома основними критеріями: потенціал зростання та наявність бар’єрів реалізації. Потенціал зростання відображає можливість збільшення експорту відповідного виду послуг до ЄС, його відповідність сучасним тенденціям європейського ринку та здатність формувати додану вартість для української економіки. Бар’єри реалізації охоплюють інфраструктурні, регуляторні, безпекові, кадрові та організаційні обмеження, які можуть стримувати розвиток відповідного напряму. Такий підхід дає змогу не лише визначити перспективні сектори, а й оцінити реалістичність їхнього розвитку в середньостроковій перспективі.

Таблиця 2.6

Матриця пріоритетів розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС

Напрям послуг	*Потенціал зростання*	*Основні бар'єри*	*Пріоритет розвитку*
Комп'ютерні та інформаційні послуги	Високий	Конкуренція на ринку ЄС, потреба у продуктах з вищою доданою вартістю	Дуже високий
Ділові та професійні послуги	Високий	Визнання кваліфікацій, відповідність стандартам ЄС	Високий
Транспортно-логістичні послуги	Високий	Безпекові ризики, інфраструктурні обмеження, пропускна здатність кордонів	Високий
Цифрова торгівля та електронна комерція	Високий	Захист даних, кібербезпека, цифрова сумісність з ЄС	Високий
Фінансові та страхові послуги	Середній	Регуляторна складність, потреба у довірі до інституцій	Середній
Освітні та креативні послуги	Середній	Обмежене просування, мовні й організаційні бар'єри	Середній
Туристичні послуги	Відкладений потенціал	Безпекові умови, обмеження мобільності	Перспективний після стабілізації

Джерело**:** складено автором на основі [14].

Інформація, наведена у табл. 2.6, свідчить, що найбільш пріоритетними для України у торгівлі послугами з ЄС є напрями, які поєднують високий потенціал зростання з можливістю інтеграції до європейського ринку без надмірної залежності від фізичної інфраструктури. До таких напрямів належать комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові й професійні сервіси, цифрова торгівля та електронна комерція. Водночас транспортно-логістичні послуги також мають високий пріоритет, але їх розвиток значною мірою залежить від інфраструктурних і безпекових умов. Це означає, що державна політика у сфері розвитку торгівлі послугами має бути диференційованою і враховувати специфіку кожного сектору.

Важливо підкреслити, що високий потенціал ІТ-послуг не означає автоматичного зростання експорту. Українські компанії мають поступово переходити від моделі виконання окремих замовлень для іноземних клієнтів

до створення власних продуктів, сервісних платформ і комплексних цифрових рішень. Такий перехід дозволить збільшити частку доданої вартості, що залишається в Україні, і зменшити залежність від цінової конкуренції. Для цього необхідні підтримка інновацій, доступ до фінансування, захист прав інтелектуальної власності, розвиток стартап-екосистеми та посилення зв'язків між університетами, бізнесом і технологічними кластерами [54].

Розвиток ділових і професійних послуг потребує іншого набору умов. Тут ключове значення мають довіра, репутація, відповідність стандартам, професійна сертифікація та здатність працювати у правовому полі ЄС. Українські компанії можуть розвивати послуги з управлінського консалтингу, інжинірингу, технічного супроводу, маркетингу, юридичної підтримки та фінансового консультування, однак для цього необхідно забезпечити якість послуг, мовну компетентність, знання європейських норм і здатність працювати з клієнтами з різних країн Європейського Союзу [21].

Транспортно-логістичні послуги мають особливе значення, оскільки вони пов'язані не лише з експортом послуг, а й із функціонуванням усієї зовнішньої торгівлі України. Їх розвиток потребує модернізації інфраструктури, збільшення пропускної здатності кордонів, цифровізації митних процедур, розвитку складських сервісів, експедиторських послуг, мультимодальної логістики та інтеграції до європейських транспортних мереж[17]. У перспективі саме логістична інтеграція з ЄС може стати одним із чинників посилення позицій України у європейських ланцюгах постачання.

Перспективи розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС не можуть бути зведені до одного сектору або одного напряму державної політики. Інституційна адаптація створює правові умови доступу до ринку ЄС, цифрова трансформація формує технологічну основу для транскордонного надання послуг, а інфраструктурна модернізація забезпечує розвиток транспортно-логістичних сервісів. У сукупності ці напрями формують основу для підвищення конкурентоспроможності українських постачальників послуг на європейському ринку.

З урахуванням проведеного аналізу можна визначити кілька практичних напрямів розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС. Перший напрям полягає у підтримці експорту цифрових і комп'ютерних послуг. Для цього необхідно розвивати цифрову інфраструктуру, підтримувати підготовку IT-фахівців, стимулювати створення власних цифрових продуктів, розширювати участь українських компаній у європейських технологічних проєктах та підтримувати просування українських цифрових сервісів на ринку ЄС [48], [54].

Другий напрям передбачає розвиток професійних і ділових послуг. Для його реалізації важливо забезпечити наближення професійних стандартів до вимог ЄС, підтримувати міжнародну сертифікацію фахівців, розширювати мовну й управлінську підготовку, а також створювати умови для експорту консалтингових, інжинірингових, юридичних, маркетингових і технічних послуг [21], [24]. Цей напрям є перспективним, оскільки дозволяє українським компаніям брати участь у складніших бізнес-процесах і створювати більшу додану вартість.

Третій напрям пов'язаний із модернізацією транспортно-логістичних послуг. Україна має розвивати мультимодальні перевезення, цифровізувати митні процедури, підвищувати якість логістичного сервісу, розширювати складські потужності та інтегруватися до європейських транспортних мереж [12], [17]. Така модернізація сприятиме не лише розвитку експорту транспортних послуг, а й підвищенню ефективності всієї зовнішньої торгівлі України з Європейським Союзом.

Четвертий напрям полягає у поглибленні регуляторної адаптації до acquis communautaire. У сфері послуг це передбачає наближення правил захисту споживачів, конкуренції, цифрового регулювання, фінансового нагляду, професійної сертифікації та визнання кваліфікацій до стандартів ЄС [24], [35]. Така адаптація створює передумови для зростання довіри до українських постачальників послуг і спрощує їхній доступ до європейського ринку.

П’ятий напрям пов’язаний із підтримкою малих і середніх підприємств у сфері експорту послуг. Багато українських сервісних компаній мають потенціал для роботи на ринку ЄС, але стикаються з браком інформації, недостатнім досвідом міжнародного маркетингу, юридичними складнощами, мовними бар’єрами та обмеженими фінансовими ресурсами. Тому важливими є програми експортного консалтингу, підтримка участі у європейських бізнес-мережах, розвиток кластерів, галузевих асоціацій і платформ просування українських послуг [48], [54].

Шостий напрям полягає у розвитку людського капіталу. Оскільки торгівля послугами значною мірою базується на знаннях, професійних компетенціях і цифрових навичках, саме людський капітал є базовою умовою зростання експорту послуг. Для України це означає необхідність інвестування в освіту, професійну підготовку, цифрові навички, іноземні мови, управління міжнародними проєктами та здатність працювати у мультикультурному середовищі [13], [61].

Окремого значення набуває інституційна підтримка експорту послуг. На відміну від експорту товарів, де підтримка часто пов’язана з логістикою, сертифікацією продукції та митними процедурами, експорт послуг потребує іншого набору інструментів. Це можуть бути консультаційна підтримка, інформаційні платформи щодо вимог ринку ЄС, програми підготовки до сертифікації, сприяння участі у міжнародних виставках і бізнес-місіях, просування українських сервісних компаній через галузеві асоціації та цифрові платформи. Така підтримка особливо важлива для малих і середніх підприємств, які не мають достатніх ресурсів для самостійного виходу на європейський ринок.

Важливим завданням є також підвищення якості статистичного та аналітичного супроводу торгівлі послугами. На відміну від товарної торгівлі, де митна статистика дозволяє досить точно відстежувати фізичні потоки продукції, торгівля послугами є складнішою для вимірювання через нематеріальний характер операцій, дистанційне надання послуг і різні способи

їх постачання. Тому для формування ефективної політики важливо забезпечувати регулярний аналіз структури експорту та імпорту послуг, географічних напрямів, секторних змін і ролі ЄС у зовнішній торгівлі послугами України [7], [14].

Узагальнення перспективних напрямів розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС подано в табл. 2.7. Вона відображає зв'язок між ключовими напрямами розвитку, необхідними умовами їх реалізації та очікуваним ефектом для української економіки.

Таблиця 2.7

Напрями розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС

Напрям розвитку	*Необхідні умови реалізації*	*Очікуваний ефект*
Розширення експорту ІТ-послуг	Підготовка кадрів, підтримка продуктового ІТ, захист інтелектуальної власності	Зростання експорту послуг з високою доданою вартістю
Розвиток професійних і ділових послуг	Сертифікація, мовна підготовка, знання стандартів ЄС	Поглиблення участі України у європейських сервісних мережах
Модернізація логістичних послуг	Інфраструктура, цифровізація митниці, мультимодальні перевезення	Підвищення ефективності зовнішньої торгівлі з ЄС
Регуляторна адаптація до ЄС	Гармонізація законодавства, визнання кваліфікацій, стандарти якості	Спрощення доступу українських постачальників до ринку ЄС
Підтримка МСП у сфері послуг	Експортний консалтинг, бізнес-мережі, інформаційна підтримка	Розширення кількості українських компаній на ринку ЄС
Розвиток людського капіталу	Освіта, цифрові навички, іноземні мови, міжнародні компетентності	Підвищення конкурентоспроможності українських сервісів

Джерело**:** складено автором на основі [24], [48].

Дані табл. 2.7 засвідчують, що перспективи розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС мають комплексний характер. Зростання експорту ІТ-послуг неможливе без розвитку людського капіталу та інноваційної екосистеми. Розвиток професійних послуг потребує регуляторної сумісності та довіри до кваліфікацій. Модернізація логістики залежить від інфраструктурних інвестицій і цифровізації процедур. Підтримка малих і середніх підприємств дозволяє розширити коло учасників торгівлі послугами,

а гармонізація законодавства з нормами ЄС створює загальні умови для доступу до європейського ринку.

Отже, перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом пов’язані з переходом від переважно адаптивної моделі реагування на зовнішні виклики до більш активної моделі інтеграції у європейський ринок послуг. Найбільш перспективними напрямами є комп’ютерні та інформаційні послуги, ділові й професійні сервіси, транспортно-логістичні послуги, цифрова торгівля, освітні та креативні послуги. Реалізація цього потенціалу потребує гармонізації законодавства з нормами ЄС, розвитку цифрової інфраструктури, підтримки людського капіталу, модернізації логістики та підвищення експортної спроможності українських сервісних компаній. Саме ці напрями можуть стати основою посилення позицій України на європейському ринку послуг і поглиблення її інтеграції до економічного простору Європейського Союзу.

Висновки до другого розділу

У другому розділі бакалаврської роботи було проаналізовано сучасні тенденції та перспективи розвитку торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом.

У результаті аналізу динаміки та структури міжнародної торгівлі послугами України, як зі всім Світом так і з ЄС встановлено, що за останні 5 років вона перебувала у стані структурної трансформації. З одного боку, спостерігалося погіршення загального сальдо торгівлі послугами та скорочення окремих традиційних секторів, насамперед транспортних і будівельних послуг. З іншого боку, комп’ютерні послуги продемонстрували відносну стійкість і зростання, що підтверджує посилення ролі цифрових і знаннєємних сервісів у зовнішньоекономічній діяльності України. Отже,

сучасна структура торгівлі послугами України характеризується поєднанням вразливих інфраструктурних секторів і більш адаптивних цифрових напрямів.

Оцінка сучасного стану торгівлі послугами між Україною та ЄС засвідчила, що ЄС є ключовим партнером України у цій сфері. Водночас структура цієї взаємодії є асиметричною торгівля послугами ЄС з Україною складає лише близько 1%. Україна має значний потенціал у цифрових, ІТ, транспортно-логістичних і професійних послугах, тоді як імпорт з ЄС значною мірою пов'язаний із доступом до фінансових, ділових, технологічних та спеціалізованих сервісів. Визначено, що торгівля послугами з ЄС має не лише комерційний, а й інтеграційний характер, оскільки пов'язана з адаптацією України до європейського регуляторного, цифрового та інфраструктурного простору.

Обґрунтування перспектив розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС дозволило визначити найбільш пріоритетні напрями подальшої взаємодії. До них належать розвиток комп'ютерних та інформаційних послуг, ділових і професійних сервісів, транспортно-логістичних послуг, цифрової торгівлі, освітніх і креативних послуг. На основі матриці пріоритетів установлено, що найвищий потенціал мають ті напрями, які поєднують людський капітал, цифрові компетенції, регуляторну сумісність і можливість інтеграції до європейських сервісних мереж. Водночас реалізація цього потенціалу потребує подолання низки бар'єрів, зокрема інфраструктурних обмежень, безпекових ризиків, недостатньої цифрової сумісності, проблем визнання кваліфікацій і потреби у підтримці малих та середніх підприємств.

Отже, другий розділ підтвердив, що міжнародна торгівля послугами між Україною та ЄС є важливим напрямом зовнішньоекономічного розвитку та європейської інтеграції України. Її подальше зростання залежатиме від здатності України поєднати цифровий потенціал, людський капітал, транспортно-логістичну модернізацію, інституційну адаптацію та підтримку експортоорієнтованих сервісних компаній. У стратегічній перспективі саме

розвиток послуг може стати одним із чинників посилення конкурентоспроможності України на європейському ринку та інструментом поглиблення її інтеграції до економічного простору ЄС.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі було визначено сучасні тенденції, особливості та перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом. Проведене дослідження дозволило поєднати теоретико-методичний, організаційно-правовий, аналітичний підходи до розгляду міжнародної торгівлі послугами як важливої складової системи міжнародних економічних відносин.

За результатами дослідження отримано такі висновки:

1. Міжнародна торгівля послугами є самостійним і стратегічно важливим напрямом розвитку сучасної світової економіки. Вона відрізняється від торгівлі товарами нематеріальним характером об’єкта обміну, тісним зв’язком між виробництвом і споживанням, високою роллю людського капіталу та значною залежністю від регуляторного середовища. Визначено, що послуги можуть постачатися через кілька основних способів, зокрема транскордонне постачання, споживання за кордоном, комерційну присутність та присутність фізичних осіб. Це підтверджує, що міжнародна торгівля послугами є не допоміжним елементом зовнішньоекономічної діяльності, а важливою складовою системи міжнародних економічних відносин.

2. Розвиток міжнародної торгівлі послугами пояснюється поєднанням класичних і сучасних підходів міжнародної торгівлі, зокрема теорії порівняльних переваг, концепції глобалізації послуг, підходу глобальних ланцюгів створення вартості та концепції цифрової економіки. Ключовими факторами її розвитку є глобалізація, цифровізація, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, людський капітал, лібералізація міжнародної торгівлі та міжнародна економічна інтеграція. Особливого значення набувають цифрові та знаннєємні послуги, які меншою мірою залежать від фізичної інфраструктури та здатні формувати значну більшу додану вартість.

3. Інституційно-правове регулювання міжнародної торгівлі послугами формується на глобальному, регіональному та національному рівнях. На глобальному рівні базову роль відіграють Світова організація торгівлі та Генеральна угода про торгівлю послугами, які закріплюють принципи недискримінації, прозорості, доступу до ринку та поступової лібералізації. На регіональному рівні ключове значення має право ЄС та acquis communautaire (правовий доробок), що охоплює свободу надання послуг, свободу заснування, правила конкуренції, захист прав споживачів, цифрове, фінансове, транспортне та професійне регулювання. Для України основним інституційно-правовим механізмом зближення з ринком ЄС є Угода про асоціацію, яка передбачає гармонізацію законодавства та поступову інтеграцію до європейського економічного простору.

4. Міжнародна торгівля послугами України упродовж останніх років перебуває у стані структурної трансформації, зумовленої воєнними ризиками, зміною логістичних маршрутів, скороченням окремих традиційних секторів і зростанням ролі цифрових послуг. Транспортні послуги залишаються важливою, але вразливою складовою зовнішньої торгівлі послугами України, оскільки залежать від фізичної інфраструктури, безпекових умов та пропускної здатності логістичних маршрутів. Натомість комп’ютерні та інформаційні послуги демонструють вищу адаптивність до кризових умов завдяки можливості дистанційного надання, високій ролі людського капіталу та інтегрованості українських компаній у міжнародні цифрові ринки.

5. Торгівля послугами між Україною та ЄС має не лише комерційний, а й інтеграційний характер. ЄС є ключовим партнером України у сфері послуг, а європейський напрям пов’язаний із поступовим входженням України до європейського регуляторного, цифрового та інфраструктурного простору. Основними тенденціями розвитку торгівлі послугами між Україною та ЄС є зростання ролі цифрових і комп’ютерних послуг, трансформація транспортно-логістичних сервісів, посилення значення ділових і професійних

послуг, а також підвищення ролі регуляторної адаптації до стандартів ЄС. Водночас структура цієї взаємодії залишається асиметричною.

6. Найбільш перспективними напрямами розвитку міжнародної торгівлі послугами між Україною та Європейським Союзом є комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові й професійні сервіси, цифрова торгівля та електронна комерція, транспортно-логістичні послуги, а також освітні й креативні послуги. Найвищий потенціал мають ті напрями, які поєднують людський капітал, цифрові компетенції, можливість дистанційного надання послуг та інтеграцію до європейських сервісних мереж. Реалізація цього потенціалу потребує подолання інфраструктурних обмежень, безпекових ризиків, недостатньої цифрової сумісності, проблем визнання кваліфікацій та потреби у підтримці малих і середніх підприємств у сфері експорту послуг. Для посилення позицій України на європейському ринку необхідно забезпечити розвиток цифрової інфраструктури, підтримку IT-сектору та продуктових цифрових рішень, модернізацію транспортно-логістичних послуг, гармонізацію регуляторного середовища з нормами ЄС, розвиток людського капіталу та створення умов для виходу українських сервісних компаній на ринок Європейського Союзу.

Отже, проведене дослідження підтвердило, що торгівля послугами між Україною та Європейським Союзом є важливим напрямом зовнішньоекономічного розвитку, економічної модернізації та європейської інтеграції України. Попри наявність структурних дисбалансів, скорочення окремих традиційних секторів і вплив воєнних ризиків, Україна має значний потенціал для посилення позицій на європейському ринку послуг. У стратегічній перспективі саме торгівля послугами може стати одним із драйверів підвищення конкурентоспроможності українських компаній та поглиблення її інтеграції до економічного простору ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Бабич І. Г. Міжнародна торгівля послугами: сучасні тенденції розвитку // Економіка та суспільство. URL: https://economyandsociety.in.ua/ (дата звернення: 08.05.2026).

2. Височин І., Жук О. Інтеграція України в цифровий глобальний простір // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2025. URL: https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/download/2236/2130 (дата звернення: 08.05.2026).

3. Власенко І. Г., Сіренко С. О. Зовнішня торгівля послугами України та ЄС: проблеми та перспективи // Інноваційна економіка. 2025. URL: https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1423 (дата звернення: 08.05.2026).

4. Генеральна угода про торгівлю послугами // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/981_017 (дата звернення: 08.05.2026).

5. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 292 с. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/items/41cbf75e-c6c5-406d-ac8f-995f07a3ac19 (дата звернення: 09.05.2026).

6. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля послугами України : статистичний набір даних / Єдиний державний вебпортал відкритих даних. URL: data.gov.ua (дата звернення: 08.05.2026).

7. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля товарами та послугами. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 08.05.2026).

8. Дністрян Д. С. Пріоритети торговельного співробітництва України та ЄС. 2022. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/fef7e32f-7b5e-4763-a55a-5773d3d165b9/download (дата звернення: 08.05.2026).

9. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Київ : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: https://www.ier.com.ua/files/publications/Books/Economic_web.pdf (дата звернення: 08.05.2026).

10. Європейська інтеграція. Міністерство економіки України. URL: https://me.gov.ua/Documents/MoreDetails?id=e54f0df6-ae9f-4437-9af7-1da4c8bb44ba&lang=uk-UA (дата звернення: 08.05.2026).

11. Інформація щодо співробітництва України зі Світовою організацією торгівлі. Міністерство економіки України. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=306813d2-01e0-433e-aceb-0df8c6006032&lang=uk-UA&title=sot (дата звернення: 08.05.2026).

12. Косовська В., Чорна Н., Калита М. Аналіз динаміки та структури зовнішньої торгівлі транспортними послугами України у 2020–2024 рр. // Економіка та суспільство. 2025. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/7036/6976 (дата звернення: 08.05.2026).

13. Котіна Г. Digital trade in services: taxonomy, institutions, and global integration // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2026. URL: https://www.fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/5049/4557 (дата звернення: 08.05.2026).

14. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external (дата звернення: 08.05.2026).

15. Носалюк Н. І. Експортний потенціал України та його реалізація у міжнародній торгівлі. 2025. URL: https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/18481/18377 (дата звернення: 08.05.2026).

16. Огородник О. Формування експортного потенціалу ІТ-послуг України // Економіка та суспільство. 2025. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5934 (дата звернення: 08.05.2026).

17. Оцінка конвергентних процесів в експорті та імпорті транспортних послуг між Україною та ЄС // Сталий розвиток економіки. 2023. URL: https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/download/421/391/ (дата звернення: 08.05.2026).

18. Радзієвська С. О. Торгівля послугами України з країнами ЄС в умовах функціонування Угоди про поглиблену та всеохоплюючу ЗВТ // Управління змінами та інновації. 2023. № 7. С. 33–39. URL: https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/download/84/79 (дата звернення: 08.05.2026).

19. Розділ IV. Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею // Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/TITLE_IV.pdf (дата звернення: 08.05.2026).

20. Січкаренко К. О. Цифровізація як фактор змін у міжнародних економічних відносинах // Причорноморські економічні студії. 2018. URL: https://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/3_08_uk/8.pdf (дата звернення: 08.05.2026).

21. Таран С. Аналіз торгівлі послугами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ. Київ : Київська школа економіки, 2021. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/11/Final-DCFTA-services-2021-11-11.pdf (дата звернення: 08.05.2026).

22. Тоцька О. Л. Україна–ЄС: аналітична оцінка міжнародної торгівлі послугами // Економіка і регіон. 2023. URL: https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/3200 (дата звернення: 08.05.2026).

23. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/00ukraine-euassociationagreementbody.pdf (дата звернення: 08.05.2026).

24. Україна–ЄС: виконання Розділу IV Угоди про асоціацію. Урядовий портал євроінтеграції. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/trade/implementation/ (дата звернення: 08.05.2026).

25. Україна–ЄС: бюлетень торговельних відносин, 2024. Міністерство економіки України. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail/a6ad9cff-feae-429c-93d6-68dc618435f9?lang=en-GB&showMenuTree=true&title=BulletinOfUkraineEuTradeRelationsCurrentState (дата звернення: 08.05.2026).

26. Шиманська К. В. Стан торгівлі послугами у ЄС та перспективи для України. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/94-1.pdf (дата звернення: 08.05.2026).

27. Шлапак А. В. Цифрова трансформація міжнародної торгівлі в умовах глобалізації // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. URL: https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4241 (дата звернення: 08.05.2026).

28. Шолом А. Структура та динаміка зовнішньої торгівлі послугами України // Економіка та суспільство. 2024. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3668 (дата звернення: 08.05.2026).

29. Association Agreement between the European Union and Ukraine // European External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/ukraine/eu-ukraine-association-agreement_en (date of access: 08.05.2026).

30. Baldwin R. The Globotics Upheaval: Globalization, Robotics, and the Future of Work. Oxford : Oxford University Press, 2019. 288 c. URL: https://global.oup.com/academic/product/the-globotics-upheaval-9780190901769 (дата звернення: 08.05.2026).

31. Baldwin R. The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. Cambridge : Harvard University Press, 2016. URL: https://www.hup.harvard.edu/books/9780674660489 (date of access: 08.05.2026).

32. Bhagwati J. The World Economy and Contemporary Challenges to International Trade. Cambridge : MIT Press, 1988. URL: https://mitpress.mit.edu/ (date of access: 08.05.2026).

33. Chanda R. Trade in Services and Global Value Chains // WTO Working Paper. URL: https://www.wto.org/ (date of access: 08.05.2026).

34. European Commission. Association Implementation Report on Ukraine. 2025. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-Ugoda-pro-asotsiatsiyu-EN.pdf (date of access: 08.05.2026).

35. European Commission. Commission adopts 2024 Enlargement Package. 2024. URL: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/enlargement-reports-2024-commission-outlines-progress-and-priorities-candidate-countries-2024-10-30_en (date of access: 08.05.2026).

36. European Commission. Enlargement Reports 2024: Ukraine. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ (date of access: 08.05.2026).

37. European Commission. EU Transport in Figures: Statistical Pocketbook 2024. URL: https://transport.ec.europa.eu/facts-funding/studies-data/eu-transport-figures-statistical-pocketbook_en (date of access: 08.05.2026).

38. European Commission. The EU in 2024: The EU's support for Ukraine. URL: https://op.europa.eu/webpub/com/general-report-2024/en/chapter1.html (date of access: 08.05.2026).

39. European Union. Treaty on the Functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT (date of access: 08.05.2026).

40. Eurostat. Balance of payments — international trade in services. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/balance-of-payments/database (date of access: 08.05.2026).

41. Eurostat. International trade in services statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_services (date of access: 08.05.2026).

42. Eurostat. Services trade by enterprise characteristics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/ (date of access: 08.05.2026).

43. Francois J., Hoekman B. Services Trade and Policy // Journal of Economic Literature. 2010. Vol. 48(3). P. 642–692. URL: https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.48.3.642 (date of access: 08.05.2026).

44. Hindley B., Smith A. Comparative Advantage and Trade in Services // The World Economy. 1984. Vol. 7(4). P. 369–390. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/ (date of access: 08.05.2026).

45. Hoekman B. Trade in Services, Development, and the WTO. Washington DC : World Bank, 2006. URL: https://openknowledge.worldbank.org/ (date of access: 08.05.2026).

46. Hoekman B., Kostecki M. The Political Economy of the World Trading System. Oxford : Oxford University Press, 2009. URL: https://global.oup.com/ (date of access: 08.05.2026).

47. International Trade Centre. Trade Map: Trade statistics for international business development. URL: https://www.trademap.org/ (date of access: 08.05.2026).

48. IT Ukraine Association. Digital Tiger 2024: The Market Power of Ukrainian IT. Kyiv, 2024. URL: https://itukraine.org.ua/files/DigitalTiger2024.pdf (date of access: 08.05.2026).

49. IT Ukraine Association. Do IT Like Ukraine. URL: https://itukraine.org.ua/en/do-it-like-ukraine/ (date of access: 08.05.2026).

50. Jackson S. D. International Trade in Services: Effective Practice and Policy. London : Routledge, 2021. 198 c. ISBN 978-0-367-46264-2. URL: https://www.routledge.com/International-Trade-in-Services-Effective-Practice-and-Policy/Jackson/p/book/9780367462642 (дата звернення: 08.05.2026).

51. Jones R., Kierzkowski H. The Role of Services in Production and International Trade // Political Economy of International Trade. 1990. URL: https://www.sciencedirect.com/ (date of access: 08.05.2026).

52. Kox H., Nordås H. Services Trade and Domestic Regulation // OECD Trade Policy Papers. Paris : OECD Publishing, 2007. URL: https://www.oecd.org/ (date of access: 08.05.2026).

53. Lovelock C., Wirtz J. Services Marketing: People, Technology, Strategy. Pearson Education, 2016. URL: https://www.pearson.com/ (date of access: 08.05.2026).

54. Lviv IT Cluster. IT Research Ukraine 2024. URL: https://itcluster.lviv.ua/it-research/ (date of access: 08.05.2026).

55. Marchetti J. Rules for Trade in Services 2.0: Adapting the GATS to a Changing Trade Landscape / J. Marchetti, B. Miroudot, J. Natal. London : Routledge, 2023. 350 c. ISBN 978-1-032-22197-6. URL: https://www.routledge.com/Rules-for-Trade-in-Services-20-Adapting-the-GATS-to-a-Changing-Trade-Landscape/Gari/p/book/9781032221976 (дата звернення: 08.05.2026).

56. Markusen J. Trade in Producer Services and in Other Specialized Intermediate Inputs // The American Economic Review. 1989. Vol. 79(1). P. 85–95. URL: https://www.jstor.org/ (date of access: 08.05.2026).

57. Mattoo A., Sauvé P. Domestic Regulation and Service Trade Liberalization. Washington DC : World Bank, 2003. URL: https://openknowledge.worldbank.org/ (date of access: 08.05.2026).

58. Mattoo A., Stern R. M., Zanini G. A Handbook of International Trade in Services. Oxford : Oxford University Press, 2008. URL: https://openknowledge.worldbank.org/ (date of access: 08.05.2026).

59. Melvin J. Trade in Producer Services: A Heckscher-Ohlin Approach // Journal of Political Economy. 1989. Vol. 97(5). P. 1180–1196. URL: https://www.jstor.org/ (date of access: 08.05.2026).

60. Nicolaïdes P. Services Liberalization in the Internal Market / P. Nicolaïdes et al. Brussels : Centre for European Policy Studies, 2005. 280 c. ISBN 978-92-9079-561-3. URL: https://www.ceps.eu/ceps-publications/services-liberalisation-internal-market/ (дата звернення: 08.05.2026).

61. OECD. Digital Trade. URL: https://www.oecd.org/en/topics/digital-trade.html (date of access: 08.05.2026).

62. OECD. Opening Markets in Services: Measuring International and Domestic Restrictions. Paris : OECD Publishing, 2008. 99 c. ISBN 978-92-64-05934-7. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/trade/opening-markets-in-services_9789264059347-en (дата звернення: 08.05.2026).

63. OECD. Services Trade Restrictiveness Index. URL: https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/services-trade-restrictiveness-index.html (date of access: 08.05.2026).

64. OECD. Trade in Services. URL: https://www.oecd.org/trade/topics/services-trade/ (date of access: 08.05.2026).

65. Sapir A., Winter C. Services Trade // Handbook of International Economics. Elsevier, 1994. URL: https://www.sciencedirect.com/ (date of access: 08.05.2026).

66. Sassen S. Globalization and Its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money. New York : The New Press, 1998. URL: https://thenewpress.com/ (date of access: 08.05.2026).

67. Sauvé P. Research Handbook on Trade in Services / P. Sauvé, M. Roy. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2016. 664 c. ISBN 978-1-78347-805-7. URL: https://www.e-elgar.com/shop/research-handbook-on-trade-in-services.html (дата звернення: 08.05.2026).

68. UNCTAD. Digital Economy Report. URL: https://unctad.org/topic/ecommerce-and- digital-economy/digital-economy-report (date of access: 08.05.2026).

69. UNCTAD. Handbook of Statistics 2024. URL: https://unctad.org/publication/handbook-statistics-2024 (date of access: 08.05.2026).

70. UNCTAD. Key Statistics and Trends in International Trade 2024. Geneva : United Nations, 2025. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2025d2_en.pdf (date of access: 08.05.2026).

71. UNCTAD. Services, Development and Trade: The Regulatory and Institutional Dimension. Geneva : United Nations, 2023. URL: https://unctad.org/ (date of access: 08.05.2026).

72. UNCTAD. Trade and Development Report 2024. Geneva : United Nations, 2024. URL: https://unctad.org/publication/trade-and-development-report-2024 (date of access: 08.05.2026).

73. Wolfrum R. et al. WTO - Trade in Services / R. Wolfrum, P.-T. Stoll, H. Hestermeyer. Leiden : BRILL, 2008. 816 c. ISBN 978-90-04-16706-2. URL: https://brill.com/view/title/8795 (дата звернення: 08.05.2026).

74. World Bank. Digital Trade for Development. Washington, DC : World Bank, 2025. URL: https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/1fad03ce-dd89-4910-b127-f0b4aa05817e (date of access: 08.05.2026).

75. World Bank. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC : World Bank, 2020. URL: https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2020 (date of access: 08.05.2026).

76. World Trade Organization. General Agreement on Trade in Services. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf (date of access: 08.05.2026).

77. World Trade Organization. Measuring Trade in Services: Training Module. Geneva : WTO, 2020. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/services_training_module_e.pdf (date of access: 08.05.2026).

78. World Trade Organization. Trade in Services for Development. Geneva : WTO, 2024. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_devel_e.htm (date of access: 08.05.2026).

79. World Trade Organization. World Trade Report 2024: Trade and Inclusiveness. Geneva : WTO, 2024. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr24_e/wtr24_e.pdf (date of access: 08.05.2026).

80. World Trade Organization. WTO Stats Database : database of international trade statistics. URL: https://stats.wto.org/ (date of access: 08.05.2026).

81. WTO Secretariat. Guide to the GATS: An Overview of Issues for Further Liberalization of Trade in Services. The Hague : Kluwer Law International, 2000. 364 c. ISBN 978-90-411-1401-7.